

หิโตปเทศหรือกถาสูตรานุศาสนี เล่มสี่

ก ๔๕๔

ที่ใดก็ตาม

หรือ

กถาดุนทรานุกาณัง

เล่มดี

ดนตรี ความสงบ

การม พ. ศ. ๒๔๖๖

ของ เสรฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป

ที่ระลึก

ในการพระราชทานเพลิง

ศพ รองอำมาตย์เอก หดวงพิพิชวิรัชการ

(เทียน นาคะประทีป)

ณวันเสาร์ที่ ๘ มีนาคม ๒๔๖๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไท ถนนรองเมือง กรุงเทพฯ ฯ

พ. ศ. ๒๔๖๖

ที่

หรือ

กฤษฎีกา

เล่มที่

ฉบับที่

พ. ศ. ๒๔๖๖

ของ

ที่

ในการพระราชทานเพลิง

ศพ รongอำมาตย์เอก หดวงพิพิชวิรัชการ

(เทียบ นาคะประทีป)

ณวันเสาร์ที่ ๘ มีนาคม ๒๔๖๖

คำปรารภ

๕
ตั้งแต่มีธรรมเนียมแจกหนังสือเป็นที่ระดึกใน
การศพ ซึ่งเกิดขึ้นแพร่หลายในกาลไม่นานนัก
ทำให้หนังสือที่เราประดับด้วยเรื่องดี ๆ เป็นอัน
มาก; เพราะธรรมเนียมเป็นเหตุเจริญแก่วิชา
หนังสือ^๕เอง วิญญูชนจึงบำเพ็ญสืบกันมาเป็น
จารีตนิยมเข้าในลัทธิมาปฏิบัติ. ในการพระราช
ทานเพลิงศพหลวงพิพิธวิรัชการ บิดาข้าพเจ้า^๕
ข้าพเจ้าจึงทำหนังสือให้โตปเทศ์เล่มดี ชื่อธนิต ว่า
ด้วยความสงบ เป็นที่ระดึก ตามแนวแห่งลัทธิบรม.

ด้วยอำนาจกุศลลัทธิมาปฏิบัติ^๕ประการหนึ่ง
ขออุปนาสมต จงบังเกิดมีแก่ หลวงพิพิธวิรัชการ
บิดาข้าพเจ้า เพื่อประโยชน์และความสุขตามควร
แก่ฐานะในคติวิชัยนั้น ๆ เทอญ.

หลวงธฤกิจิธาน (ตรี นาคะประทีป)
วันเสาร์ที่ ๘ มีนาคม ๒๔๖๖

คำนำของผู้แปล

หนังสือ หิโตปเทศเป็น นิยายสุภาษิตอยู่ในจำพวกนี้คดี คือว่าด้วยความประพจน์หรือคำสั่งสอน เพื่อเป็นอุปกรณ์ให้รู้จักประพจน์เป็นพดเมืองดี. ในจำพวกหนังสือเหล่านี้ มีราชনীติศาสตร์ของจางกัณย นีติศาสตร์ของภรรตฤหิ โดกนีติธรรมนิตี และสุตวัทฒนนีติ เป็นต้น. แต่หนังสือ หิโตปเทศนี้ดีกว่าเรื่องนีติข้างต้นนี้ คือกล่าวภาษิตเป็นอุเทศแล้วชักนิยายสาธก, สุภาษิตผูกเป็นโคลงหรือฉันท์, นิยายเป็นร้อยแก้ว. ปกรณ์นิทานสุภาษิตเช่นนี้ มีโวหารและเนื้อความที่หมายคล้ายคลึงกัน กับนิบาตชาดกของพวกเรา พุทธศาสนิก, อิศปปกรณ์ของกรีก, บิดเบย์ปกรณ์ของอาหรับ, ดาฟอนเตนปกรณ์ของฝรั่ง, และเคย์ปกรณ์ของอังกฤษ.

บ่อเกิดของฮีโดปเทศกตัวกันว่า นำเอามา
 จากคัมภีร์บัญชาตันตระซึ่งแปลว่าหนังสือ ๕ เด่ม
 เปนหนังสือโบราณปรากฏว่ามีมาแต่โบราณ ๑๒๐๐
 ปี. นักปราชญ์ยุโรปผู้ชำนาญวรรณคดีถึงขั้นนี้
 ฐานว่า คัมภีร์ของคัมภีร์นี้ อิงอาศัยหลักหรือ
 นัยในพุทธศาสนาเป็นต้น, ต่อมาผู้แก้คิดเติมตาม
 อดีตโนมตีหรือถ่ายกันเป็นต่อ ๆ, เพราะฉะนั้นจึง
 ได้มีเรื่องชนิดนี้แพร่หลายและมีชื่อต่าง ๆ กันใน
 ภาษายุโรปเปอร์เซียและอาหรับ, บางเรื่องก็ผิด
 เพี้ยนเปลี่ยนรูปไปไกล จนผู้ใดให้เข้าลักษณะมัน
 แห่งประเพณีนิยมที่เขาถือกันในประเทศชาตินั้น ๆ,
 แต่ยังมีคำพอทราบได้ว่ามีบ่อเกิดมาจากแหล่ง
 เดียวกัน. เหตุฉะนั้น หนังสือฮีโดปเทศซึ่งอ้างไว้
 ในปรัศตาวนาหรือคำนำว่า “ได้เก็บนำข้อความ
 มาจากคัมภีร์บัญชาตันตระและจากหนังสืออื่น ๆ,”

ในฉบับที่มีในปัจจุบันจึงมีข้อขอพิเศษจากกัน
ไม่มากนักย่อยแทบทุกฉบับ. ของเดิมก็มีรับบัญชี
มี ๕ เล่ม, ตกลงมาเป็นหิโตปเทศคงเหลือเพียง
๔ เล่ม, คือ เล่ม ๑ รวมทั้งประวัติตำนานคำนำชื่อ
มิตรดาบ ว่าด้วยการผูกแห่มิตร, เล่ม ๒ ชื่อ
สุฤทธเภท ว่าด้วยการแตกแห่มิตร, เล่ม ๓ ชื่อ
วิเคราะห์ ว่าด้วยการสงคราม, เล่ม ๔ ชื่อสนธิ
ว่าด้วยการสงบ.

ดำเนินเนื้อเรื่องในเล่มต้นของหิโตปเทศมีว่า
พระเจ้าสุทรรศนราชนคร ปรากฏทิบุตร์ในชมพู
ทวีปมีพระโอรส ๔ พระองค์. แต่พระโอรสเหล่านี้
ไม่มีวิทยาความรู้ ไม่เอาพระฤทธิไถ้ในการ
ศึกษาวิทยาศาสตร์ราชনীติ, สดจนประพฤติดูอยู่ใน
สิ่งที่ผิดทาง; พระองค์จึงทรงปรารภเหตุนี้กะ
บรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิต, ว่าจะมีใครสา-

มารด้างต้อนรับพระโอรสให้รอบรู้ทางনীติศาสตร์ได้
 บ้าง. มหาบัณฑิตคน ๑ ชื่อวิษณุศรัณม์รับอาดา
 ดอนพระโอรส, โดยชักนียายสุภาษิตเรื่องต่างๆ
 เกี่ยวเนื่องซับซ้อนกัน ถวายเป็นลำดับไปจนจบ ๔
 เล่ม; คำเรื่องของหิโตปเทศเป็นดังนี้. สรุป
 ความว่าหนังสือหิโตปเทศ, แม้เป็นเรื่องซึ่งประ
 ษณครั้งสมัยดึกดำบรรพ์, แต่ก็มีข้อความเปรียบ
 เทียบเป็นสุภาษิตจับใจน่าอ่าน, พึงได้ทุกกาลทุก
 สมัย และไม่เฉพาะประเทศใดประเทศหนึ่ง.

สารบัญ

นิยายหนึ่ง—คือนิยายอันเป็นเรื่องดำคัญ

ของเล่มนี้	หน้า	๒
„ ดอง—หงส์คาบเต่า	„	๔
„ ดาม—ปลาสามตัว	„	๕
„ ดี—เมียพ่อค้า กับชายชู้สาว	„	๖
„ ห้า—นกยางกับพังพอน	„	๓๐
„ หก—หนูกับฤษี	„	๓๔
„ เจ็ด—นกยางกับปู	„	๓๖
„ แปด—พราหมณ์กับดัมบคบบ้า	„	๒๐
„ เก้า—สุนัข และอุปสุนัข	„	๒๔
„ สิบ—พราหมณ์จากแพะ	„	๓๘
„ สิบเอ็ด—อุษฏกรกับดีดัด	„	๔๐
„ สิบสอง—กบกับงู	„	๔๗
„ สิบสาม—พราหมณ์จากพังพอน	„	๖๒

รองอำมาตย์เอก หดวงพิพิธวิรัชการ
(เทียบ นาคะประทีป)

พ. ศ. ๒๓๙๙-๒๔๖๖

อินทปณ^{๖๕}
แสดงตณฺธิ
ความสงบ

ในเวทนาเริ่มต้นทนาอีก พระกุมารตรัสว่า
“ข้าแต่ท่านอารยะ! พวกข้าพเจ้าได้ระดับเรื่อง
สงครามแล้ว; บัดนี้^{๖๕} ขอท่านบรรยายเรื่องตณฺธิ
(ความสงบ)เถิด.”

วิษณุกรรมนั้นตอบว่า “เจริญระดับ. ข้าพระเจ้า
จะแสดงเรื่องตณฺธิ (ความสงบ) อันมีไศยถกกัน^{๖๕}
ดังนี้—

๑ ครั้นมหาสงครามระหว่างสองราชผู้^{๖๕}มรพดหมด
เบียดเบียนได้เป็นไปแล้ว, ก็ได้ทำตณฺธิ
(ความสงบศึก) กันในลำดับ ด้วย
เจรจาให้ผู้เป็นกตางทั้งสอง คือแวง

และจักรพราก.”

พระกุมารตรัสถามว่า “เรื่องอย่างไร?”

วิษณุศรมันก็เล่า—

นิยายหนึ่ง

ครั้นแล้ว (ดังได้เล่าไว้ในเล่ม ๓) ราชหงส์
จึงถามว่า “ใครทิ้งไฟเข้าในบ້อมค่ายข้าพเจ้า?
จะเป็นศัตรู หรือใครในบ້อมค่ายเรา เอาใจฝาก
ฝ่ายศัตรู?”

จักรพรากตอบว่า “ทเวะ! เมฆวรรณ สหาย
ผู้ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ของพระบาทเป็น
เจ้า กับทั้งบริวาร ไม่เห็นอยู่ที่นี่, เพราะฉะนั้น
ข้าพเจ้าเห็นว่า (เรื่องไฟไหม้บ້อมค่าย) นี่เป็น
การกระทำของเขาเอง.”

ราชหงส์หิรัญยครรภำพึงอยู่ขณะหนึ่ง, แล้ว
กล่าวว่า “แม้กระนั้นก็จริงอยู่, นั่นมันเป็นโชค

ร้ายของข้าพเจ้า. และท่านกล่าวไว้ดังนี้—

- ๒ นั่นคือโทษของเคราะห์, แท้จริง มันมิใช่ของ
อมาคยมนตรี; การงานอันได้กะจัดไว้
เรียบร้อยดีแล้ว ย่อมเสียหายไปได้เพราะ
ประจวบเคราะห์.”

มนตรีจักรพรากแสดงว่า “ท่านกล่าวไว้
ดังนี้—

- ๓ นรชนได้ความไร้สุขก็ถึงเอาเคราะห์; ผู้ โง่
เขลา มิได้รู้จักโทษแห่งกรรมของตน
เอง.

- ๔ ผู้ใดไม่ยินดีคำตักเตือนของเพื่อนผู้ปรารถนา
แก้ไข, ก็พิณาศ, เสมือนเต่าโง่พดัดจาก
ไม้ (ที่คาบไว้).”

ราชาหรินยครรภทามว่า “เรื่องอย่างไร?”

มนตรีจักรพรากบรรยาย—

นิยายสอง

ในนครเทศ มีสระชื่อ ผุดโผดบด, หงส์สองตัวชื่อตั้งกฏะและวิกฏะ อาศัยอยู่ณที่นั้นมานาน. เค้าชื่อกัมพูศรีพ ภัยของสองหงส์ก็อาศัยอยู่แถบนั้น. วันหนึ่ง พวกหาปลาที่นั่น พุดกันว่า “รออยู่ที่นั่น; รุ่งขึ้นแต่เช้า เราจะได้จับปลาเค้าและสัตว์อื่น ๆ.” เค้ากัมพูศรีพได้ยินดังนั้น ก็กล่าวกะหงส์ว่า “ภัยเอ๋ย! ท่านก็ได้ยินคำสอนทนายของปะมงแล้ว, บัดนี้ ข้าเจ้าพึงทำประการไร?” หงส์ตอบว่า “ชั้นแรก ต้องดิบ (เรื่องให้รู้) ภายหลังจึงค่อยคิดอ่านให้ดีกว่าจะควรทำอย่างไร.” เค้าตอบว่า “ไม่ได้เลย, เพราะข้าเจ้าเคยเห็นภยันตรายมาแล้ว และดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า—

๕ อนาคตวิชาตาและปรตัญญุตนันมตี ทั้งสอง

ด้วยกัน หนึ่งภัยพ้นโดยสวัสดิภาพ, ยัทภ-
วิษย์ยอมวินาศไป.”

หงส์ทั้งต้องถามว่า “เรื่องอย่างไร?”

แต่กัมพูศรีพจึงเล่า—

นิยายสาม

เดิมที ในสระ^๕นี้เอง ปะมวงเหมือนเช่น^๕นี้เข้
มา, ปลาดำตามตัวปรีกษากัน ตัวหนึ่งชื่อ อนาคต-
วิชาดา กล่าวว่ “ข้าเจ้าจะไปยังชดาศัย (สระ)
อื่นในวัน^๕นี้,” ว่าแล้ว มันก็เลื้อกดันไปด้วยความ
ลำบากสู่สระอื่นได้. ปลาดำอีกตัวหนึ่งชื่อ ปรีตยุด-
บันหมติ กล่าวว่ “เมื่อขาดหลักฐานประมาณ
กาดข้างหน้า, ข้าเจ้ายังจะควรไปณที่ไรเล่า? แต่
เมื่อความจำเปนเกิดขึ้นแล้ว, จึงค่อยจัดการไป
ตามเพตง และท่านกล่าวไว้ดังนี้—

๖ ผู้ใดแก้ไขหาชนะซึ่งเกิดขึ้นแล้วได้, ผู้^๕นั้นก

ฉลาด; เหมือนภริยาพาณิชประติเศษ
ชายชู้ได้ชิงหน้าฉันทิ."

ยัทภวิษย์ถามว่า "เรื่องอย่างไร?"

ปรตยัคบัณนมติเด้า—

นิยายสี่

ในวิกรมบุรี มีพาณิชชื่อธมฺมทตฺต มีภริยา
ชื่อรัตนประภา ผู้ขึ้นดีด้วยคนใช้ได้มอเปนนิตย.
๗ คงไม่มีบุรุษไร เปนที่พอใจแน่ หรือมีแต่ไม่
เปนที่พอใจประจำ (ของสัตว์), อย่าง
เดียวกับโค ชอบแต่จะหาหญ้าใหม่ ๆ
(สัตว์) ที่ใหม่.

ภายหลังวันหนึ่ง รัตนประภา นั้นถูก ธมฺมทตฺต
ทตฺตแต่เห็นกำดั่งจูบปากคนใช้, ทันใดนั้น ภริยา
ก็ตรงเข้ามาหาสามี, พูดว่า "นาละ! คนใช้นี้มี
พิรุณมาก: มันกินกรรบูรที่เขาเอามาให้ท่าน. ฉันทิ

คมปากมันได้กลิ่นกรรบูรเห็นประจักษ์.” เพราะ
ฉะนั้น ท่านจึงว่า—

๘ ศัตรู ย่อมทราบกันแล้วว่า มีอาหารสองเท่า
มีเชา^๔วับญญา^๕แยบยนคร^๖ดีเท่า, และเด^๗ห์
กตมา^๘ยา^๙ห^{๑๐}กเท่า, กามรา^{๑๑}ค^{๑๒}ถึง^{๑๓}แปดเท่า.

ฝ่ายคนไข้ เมื่อได้ย^{๑๔}น^{๑๕}ด^{๑๖}ง^{๑๗}นี้ ก็ทำ^{๑๘}เป^{๑๙}น^{๒๐}โ^{๒๑}กร^{๒๒}ช
กล่าว^{๒๓}ว่า “คน^{๒๔}ไ^{๒๕}จะ^{๒๖}พ^{๒๗}ิง^{๒๘}อยู่^{๒๙}ใน^{๓๐}บ้าน^{๓๑}ของ^{๓๒}นาย^{๓๓}ผู้^{๓๔}มี^{๓๕}ภ^{๓๖}ริ^{๓๗}ยา
เช่น^{๓๘}นี้^{๓๙}อย่าง^{๔๐}ไร^{๔๑}ได้? นาย^{๔๒}ห^{๔๓}ญ^{๔๔}ิง^{๔๕}ค^{๔๖}อย^{๔๗}ด^{๔๘}ม^{๔๙}ป^{๕๐}าก^{๕๑}คน^{๕๒}ไ^{๕๓}ช^{๕๔}อยู่^{๕๕}
ทุก^{๕๖}ขณะ;” ว่า^{๕๗}แต่^{๕๘}ว^{๕๙}ก็^{๖๐}ถู^{๖๑}ก^{๖๒}ชน^{๖๓}ไป^{๖๔}เสีย. เมื่อ^{๖๕}เป^{๖๖}น^{๖๗}ด^{๖๘}ง^{๖๙}นี้
ชาย^{๗๐}ดำ^{๗๑}มี^{๗๒}ผู้^{๗๓}ดำ^{๗๔}ร^{๗๕}ุ^{๗๖}น^{๗๗}ก็^{๗๘}จำ^{๗๙}ต^{๘๐}อง^{๘๑}ขอ^{๘๒}โทษ^{๘๓}มัน ด้วย^{๘๔}วา^{๘๕}จา
อย่าง^{๘๖}เ^{๘๗}า^{๘๘}อก^{๘๙}เ^{๙๐}า^{๙๑}ใจ^{๙๒}มา^{๙๓}ก^{๙๔}มา^{๙๕}ย, ให้^{๙๖}พ^{๙๗}ด^{๙๘}แ^{๙๙}ะ^{๑๐๐}ของ^{๑๐๑}ต^{๑๐๒}่าง^{๑๐๓}ๆ
เป^{๑๐๔}น^{๑๐๕}การ^{๑๐๖}ทำ^{๑๐๗}ช^{๑๐๘}ว^{๑๐๙}ญ, จ^{๑๑๐}น^{๑๑๑}มัน^{๑๑๒}พ^{๑๑๓}อ^{๑๑๔}ใจ^{๑๑๕}แต่^{๑๑๖}ว^{๑๑๗}จ^{๑๑๘}ึง^{๑๑๙}ได้^{๑๒๐}ก^{๑๒๑}ด^{๑๒๒}ับ^{๑๒๓}มา.
เพ^{๑๒๔}ระ^{๑๒๕}ฉ^{๑๒๖}น^{๑๒๗}นี้ ช^{๑๒๘}้า^{๑๒๙}เจ^{๑๓๐}้า (ป^{๑๓๑}ถ^{๑๓๒}า^{๑๓๓}ป^{๑๓๔}ร^{๑๓๕}ต^{๑๓๖}ย^{๑๓๗}ค^{๑๓๘}บ^{๑๓๙}ัน^{๑๔๐}น^{๑๔๑}ม^{๑๔๒}ติ) จ^{๑๔๓}ึง^{๑๔๔}
ว่า “ผู้^{๑๔๕}ไ^{๑๔๖}ด^{๑๔๗}แ^{๑๔๘}ก^{๑๔๙}ไ^{๑๕๐}ช^{๑๕๑}า^{๑๕๒}ย^{๑๕๓}น^{๑๕๔}ะ^{๑๕๕}ช^{๑๕๖}ึง^{๑๕๗}เก^{๑๕๘}ด^{๑๕๙}ช^{๑๖๐}น^{๑๖๑}แต่^{๑๖๒}ว^{๑๖๓}ได้” (๖).”

ป^{๑๖๔}ถ^{๑๖๕}า^{๑๖๖}ย^{๑๖๗}ั^{๑๖๘}ท^{๑๖๙}ภ^{๑๗๐}ว^{๑๗๑}ิ^{๑๗๒}ษ^{๑๗๓}ย์^{๑๗๔}พ^{๑๗๕}ด^{๑๗๖}ว่า—

๘ “ตั้งใดไม่มี (ปัจจัย) ก็ไม่มีขึ้นได้, ถ้ามี ก็
ไม่เป็นอื่น (คือจะต้องมีจนได้); ยา
(คือความรู้สึก) ชะนิตนี้ เป็นของแก่
โรคพิเศษคือความวิตกได้, เหตุไฉน จึง
ไม่เสพนานนั้นหนอ?”

ครั้นรุ่งเช้า ปรตยุตบันนมติถูกพรานปลากจับ
ตัวไปได้ด้วยข่าย, ก็ทำเป็นตายนิ่งอยู่. ด้วย
ประการดังนี้ คนหาปลาก็กโยนทิ้งออกจากข่าย,
มันดันกระโดดขึ้นจากพื้นดินลงน้ำตกลไป. ยัทภ-
วิษย์ถูกประมงจับฆ่าเสีย.

เพราะฉะนั้น ข้าเจ้า (แต่กัมพูครีพ) จึงว่า
‘อนาคตวิชาติตา และปรตยุตบันนมติ (๕).’

“เหตุนี้ ขอให้จัดการเสียวันนั้นเกิด ด้วยประ-
การที่ข้าเจ้าจะไปยังสระอื่นได้.” หงส์ตอบว่า
“เมื่อใดถึงชดาศัยอื่นแล้ว, ก็เป็นกุศลของท่าน.

ท่านจะไปทางบกด้วยวิธีไร?" เค้าก็มพูครีพตอบ
ว่า "คิดหาอุบายอันข้าเจ้าจะไปกับท่านทางอา-
ภาศได้ก็แล้วเถิด." หงตั้งย้อนถามว่า "อุบายนั้น
จะดำเริ่จอย่างไร?" เค้าตอบว่า "ท่อนไม้ท่อน
เดียวที่ท่านทั้งสองเอาจะงยคายไว้ ข้าเจ้าอาจ
ห้อยอยู่ได้ด้วยปาก ในวิธีนี้ อาศัยกำลังบี๊กท่าน
ข้าเจ้าก็ไปได้ง่ายคาย." หงตั้งรับรองว่า "อุบาย
นี้ใช้ได้, เอาจะเปนตกลง. แต่—

๓๐ ปราชญ์ ชณะนี้ถึงอุบาย ก็พงนักถึงอบาย
(ความวิบัติ) ด้วยเหมือนกัน; นกยาง
ถ้อย คิดแต่กางข้างหน้าถ้อยเดียว ก็ถูก
พ้งพอนกินตกเสีย."

เค้าก็มพูครีพถามว่า "เรื่องอย่างไรกัน?"
หงตั้งเล่า—

นิยายห้า

ในอุตตราภ มัฏฐะชาธิอ คฤชรรุฏฐ เหต่านก
 ยางอาศัยอยู่แถบนั้น ณคั่นไทรบนฝั่งแม่น้ำเวรา
 งตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ในโพรงโคนต้นไม้ไทรนั้น, และ
 เคยกินลูกอ่อน ๆ นกยางเลี้ยงด้วย. ฝ่ายนกยาง
 เฒ่า ได้ยินเสียงพวกนกยางด้วยกันครวญคราง
 ด้วยความทุกข์, ก็พูดว่า “เจ้าต้องทำอย่างนี้:
 เขาไปตามา วางเรียง ที่ตะตัวเป็นทางเริ่มแต่รูปัง-
 พอนจนถึงโพรงงู, ครั้นแล้ว โดยทางแห่งอา-
 หารนี้ พังพอนเดินมากก็จะแตกเห็นงู, และโดยเวร
 ซึ่งมีเปนฉภาพ ก็จะตั้งหารงูเสีย.”

เมื่อทำตามนั้นแล้ว, ก็ได้ผลดังต้องการ. ต่อ
 มา พังพอนได้ยินเสียงถูกนกยางบนต้นไม้, ภาย
 หตัง ถูกนกยางก็ถูกพังพอนตัวนั้นกินเสีย. เหตุ
 นี้ เรา (หงส์) จึงกล่าวว่า ‘ปราชญ์’ ขณะนี้ก

ถึงอุบาย (๓๐).’

“ประชาชนเห็นเราพาท่านไป, ก็คงจะพูดอะไรขึ้นบ้างเป็นแน่. เมื่อใดขึ้นดังนี้, หากท่านออกจากตอ, ความตายก็จะบังเกิดขึ้นแก่ท่านในขณะนั้น. เพราะฉะนั้น ควรอยู่ที่นั่นดีกว่า.”

แต่กัมพูครู้ตอบว่า “นั่นหมายความว่าข้าเจ้าไม่รู้อะไร; ข้าเจ้าจะไม่ฟังกล่าวอะไรออกมาเลย.” ครั้นหงส์และเต่ากระทำตามอุบายนี้, บรรดาพวกโคबाटเห็นเต่าถูกพาไปในอากาศ, ก็วิ่งตามไปด้วย และออกอุทานว่า “โวย! นกพาเต่าไป.” แล้วคนหนึ่งพูดว่า “ถ้าเต่าพดัดลงมา ก็จะคัมมันกินเสียทันที.” อีกคนหนึ่งว่า “ต้องเอามันไปบ้าน.” ยังอีกคนหนึ่งสอดว่า “เมื่อทำให้มันตกลงมาได้, ก็จะหาไฟมาข่างมันกินเสียทันที.” เต่าได้ยินผลรวบรวา, ก็ล้มข้อสัญญาของ

คน, ร้องออกมาด้วยความโกรธจะพูดว่า “มึงจะได้กินแต่ขี้เท่า;” พออัปากก็หลุดจากไม้ตกลงมาให้พวกโคบาดฆ่ากินเสีย. เหตุนี้ ข้าพระเจ้า (จักรพรรด) จึงว่า ‘ผู้ใดไม่ยินดีคำเตือนของเพื่อนผู้ปรารถนาเกือกุด (๔).’

ขณะนั้น นกยางจารบรูษเข้ามาณที่นั้น, พูดว่า “เทวะ! ข้าพระเจ้าได้ชี้ให้เห็นมาแต่แรกแล้วว่าควรจัดเตรียมบ้อมค่ายเสียโดยเร็ว; และท่านก็หาจัดทำไม่, เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้เสวยผลแห่งความเฉยเมยในทางนี้. เทวะ! การเผาบ้อมค่ายนี้ ก็คือกาซื้อเมฆวรรณ ไร่ไร่ร้างมาทำ.”

พญาหิรัณยครรภถอนใจใหญ่, พูดว่า—

- ๓๓ “ผู้ใด ทำความวิธธำละในเหล่าศัตรู ด้วยความนับถือที่ดี ด้วยอุปการะที่ดี, ผู้นั้นก็เหมือนหัดบ พัดตกจากยอดไม้แล้วจึงคืน.”

จารย์บุรุษเล่าต่อไปว่า:— ครั้นเฝ้าบ่มคาย
สำเร็จแล้ว, กาเมชวรรณก็กลับไป. พญาจิตร
วรรณกล่าวด้วยความพอใจว่า “ศวโรภิเชก
เมชวรรณครองอาณาจักร ครอบงำปฐพีเกิด.
เพราะท่านกล่าวดังนี้—

๑๒ บุคคลมีควรตะเดยกิจการของเสวกผู้กระทำ
เสร็จแล้ว, ควรให้เขารื่นเรใจด้วยราง-
วัด, ด้วยน้ำใจ, ด้วยวาจา, และด้วย
การทอดสายตาแดดู.”

จักรพรรดิพุดว่า “ทเวะ! พระบาทเป้นเจ้า
ได้ระดับคำจารย์บุรุษกล่าวหรือไม่?” พญาหิรัณย-
ครรว่า “ต่อไป ต่อไป.” จารย์บุรุษก็เล่าต่อ:—

ครั้นนั้น แร้งผู้ประชานมนตรีค้ำว่า “ทเวะ!
ดังนี้ หาด่มควรไม่. ขอได้ประสาทความชอบ
อย่างอื่นเกิด. เพราะ—

๑๓ การ ถอดถอนผู้ปกครอง ผู้มี อธิการ อำนาจ
จะได้ด้วยอย่างไร? ข้าแต่ราช! อุปการะ
ในเหล่าชนชั้นต่ำ ก็เต็มือนกตตายดง
บนทราย.

ไม่บังควร ตึงแต่ง คน ต่ำ ต้อยไว้ใน ตำแหน่ง สูง.
เพราะท่านกตาดังนี้—

๑๔ คนต่ำ ได้ดูตำแหน่งมีเกียรติยศแล้ว ก็
ปรารถนาจะกำจัดนายเดีย; เหมือนหนู
ได้ความเป็นเดื่อ ยังไปจะประหารมนุษย์
เดียณะนั้น.”

พญาจิตรวรรณถามว่า “เรื่องอย่างไร?”
แรงแม่นครี่เต่า—

นิยายหก

ในป่า ที่บำเพ็ญ พรตแห่งพระ เคาตมะ มหาฤษี
มีมุนีช่อมหาตบะ. ในตะแวงอาศรมนั้น ท่าน

พบถูกหนวดหนึ่งพัดตกจากปากกา. มุนีมีความ
เมตตาเพียงดูหนวดด้วยเมตตาข้าวปาดจนเคิบโต. ต่อ
มา มุนีเห็นแมวได้จับจะกินหนู. ถ้าจับนั้น ด้วย
อำนาจตะบะ ท่านก็ขุบหนูให้เป็นแมวมีพละกตา.
แต่แมวขลาดกลัวสุนัข, เพราะฉะนั้น ท่านก็ขุบ
ให้เป็นสุนัข. สุนัขมีความกลัวเดือเป็นอย่างมาก,
ท่านก็ขุบให้เป็นเดือในทันที. ฝ่ายมุนี, ถึงจะเห็น
มันเป็นเดือ, ก็ยังนึกอยู่ว่ามันไม่วิเศษไปกว่าหนู.
เหตุนี้ บรรดาชนซึ่งอาศัยอยู่แถบนั้นได้เห็นเดือ
ก็พูดว่า “หนวดมันได้ดูสภาพเดือ ก็เพราะมุนี
ตนนี้” เดือได้ยินดังนั้นรำคาญใจ, ครักครองว่า
“คราบใด มุนีมีชีวิตอยู่, เรื่องอัปยศแห่งชาติ
ของเราก็จะไม่หายไปคราบนั้น;” พอนึกแล้ว, ก็
ถูกชนฆตุนฆตุนไปจะสังหารพระมุนี. พระมุนีได้
เห็นเจตนาของมัน, ก็ว่า “จงกลับเป็นหนูอย่าง

เดิม!” แล้วมันก็กดทับเป้นหนไปทันใด. เพราะ
 ฉะนั้น ข้าพระเจ้า (แรงแ) จึงว่า ‘คนต่ำได้ดู
 ตำแหน่งมีเกียรติยศแล้ว (๑๕).’

“เทวะ! อีกประการหนึ่ง อย่าเพิกถ้อยข้อ
 นี้ว่าง่าย, ขอได้ระดับ:—

๑๕ นกยางโง่ เมื่อกินปลาทั้งด้ขั้วและปานกตาง
 มากมายได้แล้ว, ก็ถูกปุนั้นถึงพินาศ
 เพราะความตะโมกเกินประมาณ.”

พญาจิตรวรรณถามว่า “เรื่องอย่างไร?”
 แรงแมนตร์เล่า—

นิยายเจ็ด

ในมาตวประเทศมีสระชื่อบัทมครรภ. ณ ที่
 นั้น นกยางเฒ่าตัวหนึ่งซึ่งหมดกำลังแล้ว ยืนทำ
 เปนทุกข์โศกอยู่. ปุจึงร้องถามมาแต่ห่าง ๆ ว่า
 “ไฉนท่านผู้มีเกียรติยศ จึงยืนเจ้าฉันทินด้วยตะเคย

อาหารเสีย?” นกยางตอบว่า “ท่านผู้เจริญ!
ขอได้ฟัง: ปลาทั้งหลายเป็นเหตุแห่งการดำรงชีพ
ข้าเจ้า, และ ‘ปลาที่นี้จะต้องถูกพวกหาปลาฆ่า
ตายเป็นแน่,’ ข้าเจ้าได้ยินคำสอนของคณหา
ปลาดังนั้นมาจากที่ใกล้เมือง. เพราะฉะนั้น เมื่อ
ขาดทางเลี้ยงชีพจากด้านนี้แล้ว, ความตายของ
ข้าเจ้าก็ใกล้เข้ามา, แม้แต่อาหาร ข้าเจ้าก็เพิก
เฉยเสีย.” ถ้าคณนั้น บรรดาฝูงมัตถยชาติก็รำพึง
ว่า “อย่างไรก็ตาม คราวนี้ดูเหมือนว่านกยาง
เป็นผู้อุปการะเราจริงๆ; เพราะฉะนั้น ควรถาม
เขาดูว่าจะทำประการไรดี. เพราะท่านกล่าวว่า—
๓๖ ฟังผู้กตัญญู (ไมตรี) กับศัตรูที่อุปการ,
อย่ากับมิตรที่คิดร้าย; การอุปการ (ทำ
คุณ) ก็ดี การอุปการ (ทำร้าย) ก็ดี
ควรกำหนดเอาเป็นลักษณะของศัตรูและ

มิตรทั้งสองน."

ปลาทูพูดว่า "ท่านนกยาง! ท่านมีอุบายอย่างไรบ้างที่จะรักษาชีพพวกข้าเจ้าไว้ได้?" นกยางตอบว่า "มีทางรักษาชีพได้ก็คือสระอื่น. ข้าเจ้าอาจพาพวกท่านไปที่นั่นได้ที่สะดวก." ปลาทูพูดด้วยความกตัญญูว่า "เขาเป็นคกตง." จึงเจ้านกยางพาตพาเขาปลาเหต่านนั้นที่สะดวกไปยังที่แห่งหนึ่ง, เมื่อได้กินปลาหมดแล้ว, กัดขึ้นมาพูดกะปูว่า "ข้าเจ้าได้เขาปลาเหต่านนั้นไปไว้ที่ชดาศัย (สระ) อื่นแล้ว." ปูจึงวอนมันบ้างว่า "ท่านนกยาง! พาข้าเจ้าไปที่นั่นด้วยเถิด." ฝ่ายนกยางปรารณาเห็นปูซึ่งยังไม่เคยกิน, ก็นำไปวางลงยังพื้นดินอย่างระมัดระวัง. แต่ปูเห็นก้างปลาเก็ดนอนกตาดอยู่บนพื้น, ก็มารำพึงว่า "อนิจจา! เราช่างเคราะห์ร้าย ถูกถึงหารแล้ว, ช่างเถิด, บัดนี้ต้องประ-

พฤติให้ล้มโอกาส. เพราะ—

๑๗ ตราบใด ที่ภัยยังอยู่ไถด, ก็ควรกตัญญู
 ตราบนั้น; แต่เมื่อเห็นจวนตัวเข้า นร
 ชาติพึงเข้าละเชิงอย่างทรหด.

๑๘ เมื่อใด ปราชญ์ถูกทำร้ายแล้ว ไม่พึงเห็น
 (การยอม) ว่าเป็นประโยชน์แก่ตน,
 เมื่อ^๕นั้น ท่านก็เข้ารบ ยอมตายกับศัตรู.”

คิดดังนี้, ปุ^๖จึงหนีบคอนกยางชาติ. นกยาง^๘ก็ถึง
 เบญจภาพ, เหตุ^๙นี้ ข้าพระเจ้า (แรงแ) จึงว่า
 ‘นกยางโง่ (๑๕).’

ลำดับ^๕นั้น พญาจักรวรรณจึงกล่าว^๙ขึ้นอีกว่า
 “ท่านมหามนตรี! ขอเชิญฟัง. ข้าพเจ้าได้คิดไว้
 ดังนี้: เมื่อให้เมษวรรณเป็นราชันณที่นั่น, ถึง
 ประเด^๖ริฐใด ๆ อันเป็นของกรรปฐทวี่ป, เขาก็
 อาจส่งไปให้เราได้. อาศัยเหตุ^๙นี้ เราก็จักอยู่

ณภูเขาวินัยอย่างฟุ่มเฟือย.” แร้งทรรคิน
หัวเราะพาดงพดว่า “ เทวะ!

๑๘ ผู้ใดร่างเรีงการที่คิดไว้ข้างหน้า, ก็จะมีประ-
สพความเดือดร้อน เหมือนพราหมณ์ทำ
หม้อแตกฉนั้น.”

จิตรวรรณถามว่า “ เรื่องอย่างไร?”

แร้งทรรคินสาธก—

นิยายแปด

มีพราหมณ์ชื่อเทวศรมณ์อยู่ในเทวโกฏฏนคร,
คราวสงครามได้รับทานข้าวสักกตุ ๓ จาน. เมื่อ
ได้รับมาแล้ว, ตนถูกแดดแผดเผา ก็เข้าไปนอน
เอนกายในโรงพะเพิงของช่างหม้อ ซึ่งมีหม้ออยู่
เต็ม, ถัดไม่ไว้ในมือเพื่อป้องกันข้าวสักกตุ เริ่ม
คิดว่า “ ถ้าเราขายข้าวสักกตุจานนี้แล้ว, ก็จะได้
เงินมาสิบเบี้ย, เวदानัน เราก็จะเอาเบี้ยทได้ใน

ครึ่งซึก^๕ ครองห่อหม้อจานต่างๆ (ชาย), ได้กำไรทวิ
กันเรื่อยไป, แล้วซื้อชามากผ้าผ่อน ๆ ด ๆ เปน
ลำดับ, อาศัยการค้าขาย ก็จะมีทรัพย์สะสมไว้
มากถึงตั้งหนึ่งถัง (แสนรูปี), แล้วเราก็จะ
มีเมีย ๔ คน, และเราจะมอบความรักใคร่ไว้ใน
นางซึ่งมีวัยเยาว์และรูปโฉมประโดมใจเกิดในหมู่
เมียเหล่านั้น. คราวนั้น ภริยาเหล่านั้นเกิดริษยากัน
ขึ้น, ก็จะวิวาทกัน, แล้วเรารำคาญใจเกิดโทโส,
ก็จะเอาไม้คันทางเมียเหล่านั้นให้หมดทุกคน!” พอ
คิดเป็นจริงเป็นจังมาถึงนี้, ก็เอาไม้ทิ่มไปต่อยจน
ข้าวศกตุแตก, และยังโดนหม้อในพะเพิงข้าง
หม้อแตกด้วยอีกมาก. ข้างหม้อได้ยินเสียงหม้อ
แตก, ก็กรากเข้ามาคว้าคอไธ้ออกไปนอกบ้าน.
เหตุนี้ ข้าพระเจ้า (แวง) จึงว่า ‘ผู้ใดรำเริงการ
ที่คิดไว้’ (๑๙).’

อันคัมภีร์ พญาจิตรวรรณถามเร่งผู้มันตร์ใน
ที่ดับว่า “พ่อเฮย! โปรดแนะนำข้าพเจ้าด้วยว่า
จะทำอย่างไรดี.” เร่งตอบ—

๒๐ “การแนะนำพระนฤบดี ผู้ตั้งแล้วด้วยความ
ทรงตั้งข้างเมามัน กตแต่จะได้รับ
ความผิดเป็นแน่แท้ เหตุความนอกทาง
ของพระองค์.

เทวะ! โปรดระคับ: บัณฑิตที่ทำได้ ได้ เป็น
เพราะอำนาจกำลังของข้าพระเจ้า หรือเป็นด้วย
อุบายอันประดิษฐ์ขึ้นด้วยปัญญาของพระบาทเป็น
เจ้า?” พญาจิตรวรรณตอบว่า “โดยอุบายของ
ท่านผู้เจริญคอก.” เร่งจึงว่า “ถ้าจะปฏิบัติตาม
คำแนะนำของข้าพระเจ้าแล้ว, ก็ควรยกกดับไป
ประเทศเรา, มิฉะนั้น, บัณฑิตก็ใกล้ถูกต้อนแล้ว,
ถ้าเริ่มทำสงครามกันต่อไปอีก, สองฝ่ายมีกำลัง

รพดเท่าเทียมกัน, (ฉวยพลาดพลั้ง) การต่ำถอย
ไปยังอาณาเขตที่เราจะยากลำบาก, ด้วยวิธีอยู่
ในประเทศศัตรู. เพราะเพื่อประโยชน์แห่งความ
สุขและชื่อเสียง ควรเราจะทำดังนี้ (ความ
สงบ) และถอยกลับ; บั่มค่ายก็ได้หักพังลง
แล้ว, และเกียรติยศก็ได้แล้ว. ความเห็นของข้า
พระเจ้าดังนี้. เพราะ—

๒๑ ผู้ใด ถือน้ำที่เปื้อนใหญ่, เมินการชอบหรือ
ซึ่งของนายเลย, ถ้าวเหตุสุดอันสมควร
ไม่ค่อยชอบใจนาย, ผู้นั้นนับว่าเป็นภัย
พระราชา.

๒๒ พระพหูสัทบัคถ้าวไว้ดังนี้: ฟังปรารภนา
ผู้กตัญญู (ไมตรี) กับผู้เท่าเทียมกัน,
ความมีชัยในสงครามย่อมเด่นแท้ (ไม่
แน่นอน), ไม่ควรกระทำตนให้ชองอยู่

ในสิ่งต้นเทห์โดย.

๒๓ ใครที่มีใช้คนโง่ จะพาเอาสัมพันธมิตร เอา
กองทัพ เอาอาณาจักร เอาตัวเองและ
เกียรติยศ เข้าข้องอยู่ในความแหว่ง
ไถวแห่งต้นเทห์ (ความไม่แน่นอน)?

๒๔ ในยุทธ์ บางคราวก็มีการเสียหายทั้งต้อง
ฝ่าย; ต้นทะ และอุปต้นทะ มีความ
แกว่งกวัดทัดเทียมกัน ก็สังหารกันเอง."

พญาจักรวรรณถามว่า "เรื่องอย่างไร?"

แรงแม่นครีเด้า—

นิยายเก่า

ครั้งบูรณ เทตย์ดื้อเกียรติเกริกไกรสองคน
ชื่อต้นทะและอุปต้นทะ บำเพ็ญตบะทรมาณกาย
อย่างทรหด บุษพาพระจันทร์เคศวร เปนเวदानาน
เพื่อปรารณาราชย์ในไตรโลกย์. ภายหลังพระ

ภควัตพอพระทัยเทศย์ทั้งสอง, ตรัสว่า “จงขอ
พรเถิด.” ขณะนั้น อาศัยพระสร้อยดี (เทวีประจำ
วาจา) เข้าถึงในเทศย์ร้ายทั้งสองนี้ บันดาลให้
ทูต ขอพรอย่างอื่น จากความปรารถนาที่ตั้งใจไว้
ว่า “ถ้าพระภควัตโปรดแล้ว, ก็ขอพระปรเมศวร
ประทานพระबारपत्ตีผู้ปรียะของพระองค์.” เมื่อ
นั้น พระภควัตทรงพระโกรธ, แต่จำต้องประดาท
พร, แะด้วยความมั่นใจเซดา (ของสองเทศย์) ก็
ประทานพระबारपत्ตี. ภายหลัง เทศย์ผู้ (ปรารถนา
จะ) ถ้างโศกทั้งสองนี้ รุ่มร้อนรักใคร่ในพระดีริ
รูปดาวัณย์ของพระเทวี, เกิดจิตคหิงหวง, ก็
วิวาทปล้ำปลุกกัน, ต่างกล่าวว่่านางเปนของตน.
(ในที่สุด) ตกตงกันเชิญใครคนหนึ่งมาเปนประ-
มาณบุรุษ (อนุญาโตตุลาการ) ตัดสิน; ครั้นตก
ตงกันดังนี้, พระเปนเจ้า (ได้เห็นเจตนาของสอง

แทตย์) ก็เล็ดจึ่งมาปรากฏเป็นพราหมณ์พฤชา.
 แทตย์ทั้งต้องขอร้องพราหมณ์ว่า “นางนี้ เรา
 ได้มาด้วยกำลังของเรา; จะสมควรเป็นของใคร
 ในเราทั้งต้องนี้?” พราหมณ์ก็ดำวว่า—

๒๕ “ควรบูชา พราหมณ์ที่มีปัญญาเกิด, กษัตริย์
 ที่มีอำนาจ, แพทย์ที่มีทรัพย์และข้าว
 เป็ดอก, แต่ศุทร ด้วยการงานรับใช้ใน
 ชนทวิชาติ.

เมื่อท่านทั้งต้องเป็นกษัตริยชาติ, การยุทธ์เป็น
 หน้าที่นิยมของท่านโดยแท้.” ครั้นประมาณบุรุษ
 กดำวดงนแล้ว, แทตย์ทั้งต้องก็ร้องว่า “ธำช!”
 เหตุทั้งคู่มิพดอำนาจเท่าเทียมกัน ก็ตั้งหารกันด้วย
 ความเต็มใจ ประดัยลงในขณะเดียวกัน. เหตุนี้
 ข้าพระเจ้า (แรงแ) จึ่งว่า ‘พึงปรารภนาผูกต้นฉิ
 (ไมตรี) กับผู้เท่าเทียมกัน (๒๒).’

พญาจิตรวรรณถามว่า “เมื่อ^๕นี้, เหตุ^๖ใด
ท่าน^๗ไม่^๘ชี้^๙แจ้ง^{๑๐}ให้^{๑๑}แจ้ง^{๑๒}มา^{๑๓}แต่^{๑๔}ต้น?” แร้ง^{๑๕}มนตรี^{๑๖}ตอบ
ว่า “เว^{๑๗}दान^{๑๘}นี้ พระ^{๑๙}บาท^{๒๐}เป็น^{๒๑}เจ้า^{๒๒}เชื้อ^{๒๓}ฟ่ง^{๒๔}คำ^{๒๕}แนะ^{๒๖}นำ^{๒๗}
ของ^{๒๘}ข้า^{๒๙}พระ^{๓๐}เจ้า^{๓๑}ถึง^{๓๒}ที่สุด^{๓๓}หรือ^{๓๔}ไม่? คร^{๓๕}ง^{๓๖}นี้^{๓๗} ด^{๓๘}ง^{๓๙}คร^{๔๐}าม^{๔๑}
นี้^{๔๒}มิ^{๔๓}ได้^{๔๔}เกิด^{๔๕}ก่อ^{๔๖}ชน^{๔๗} ด้วย^{๔๘}ข้า^{๔๙}พระ^{๕๐}เจ้า^{๕๑}เห็น^{๕๒} พร^{๕๓}้อม^{๕๔} ด้วย.
เพราะ^{๕๕}ไม่^{๕๖}บัง^{๕๗}ควร^{๕๘}จะ^{๕๙}ไป^{๖๐}รบ^{๖๑}ก^{๖๒}วน^{๖๓}หิ^{๖๔}รั^{๖๕}ณ^{๖๖}ย^{๖๗}ค^{๖๘}ร^{๖๙}ร^{๗๐}ภ^{๗๑}ผู้^{๗๒}ไ^{๗๓}ด้^{๗๔}แต่^{๗๕}
ความ^{๗๖}ด^{๗๗}ง^{๗๘}บ^{๗๙}แท^{๘๐}้^{๘๑}ๆ. ท่าน^{๘๒}ย^{๘๓}่อ^{๘๔}ม^{๘๕}ว่า—

๒๖ ๑ ผู้^๑มี^๒ตั^๓ค^๔ย^๕, ๒ ผู้^๖อ^๗าร^๘ย^๙ชา^{๑๐}ติ, ๓ ผู้^{๑๑}ท^{๑๒}ร^{๑๓}ง^{๑๔}ช^{๑๕}ร^{๑๖}ร^{๑๗}ม,
๔ ผู้^{๑๘}อ^{๑๙}น^{๒๐}าร^{๒๑}ย^{๒๒}ชา^{๒๓}ติ, ๕ ผู้^{๒๔}มี^{๒๕}พ^{๒๖}น^{๒๗}ง^{๒๘}มา^{๒๙}ก, ๖ ผู้^{๓๐}
มี^{๓๑}ก^{๓๒}ำ^{๓๓}ด^{๓๔}ัง, ๗ ผู้^{๓๕}มี^{๓๖}ช^{๓๗}ัย^{๓๘}ใน^{๓๙}การ^{๔๐}ย^{๔๑}ุ^{๔๒}ท^{๔๓}ม^{๔๔}า^{๔๕}ก^{๔๖}คร^{๔๗}ง^{๔๘}:
เจ^{๔๙}็ด^{๕๐}ป^{๕๑}ระ^{๕๒}เภท^{๕๓}นี้ ท่าน^{๕๔}ว่า^{๕๕}ควร^{๕๖}ทำ^{๕๗}ด^{๕๘}ั^{๕๙}ณ^{๖๐}ิ^{๖๑}ภาพ^{๖๒}
(ไม่^{๖๓}ตรี) ด้วย.

๒๗ ๑ ผู้^๑มี^๒ตั^๓ค^๔ย^๕ ย^๖่อ^๗ม^๘ตาม^๙ร^{๑๐}ัก^{๑๑}ษา^{๑๒}ตั^{๑๓}ค^{๑๔}ย^{๑๕}, ไ^{๑๖}คร^{๑๗}ๆ
ทำ^{๑๘}ด^{๑๙}ั^{๒๐}ณ^{๒๑}ิ (ความ^{๒๒}ด^{๒๓}ง^{๒๔}บ) ด้วย^{๒๕}แล้ว, ก็^{๒๖}ไม่^{๒๗}ล^{๒๘}ุ^{๒๙}
ความ^{๓๐}แปร^{๓๑}ปร^{๓๒}ว^{๓๓}น, ๒ ผู้^{๓๔}อ^{๓๕}าร^{๓๖}ย^{๓๗}ชา^{๓๘}ติ แม^{๓๙}

ในคราวจะเลี้ยงชีพ ก็ไม่ดำเนินสู่ความ
 เปนอนารยะแน่แท้.

๒๘ ๓ แท้จริง ชนชื้อว่าผู้ทรงธรรม เมื่อถูก
 ทำร้าย, ใคร ๆ ทุกคนก็คงช่วยต่อสู้ให้;
 อาศัย ความรักใคร่แห่งบริษัท และคุณ
 ธรรมของตน ผู้ทรงคุณธรรมเป็นผู้ที่
 ใคร ๆ ยากจะทำอันตรายได้.

๒๙ ๔ ในเมื่อความพิณาศเข้ามาใกล้, แม้อนารย
 ชน เราก็ควรทำธนิต (ความสงบ) ด้วย;
 เพราะเว้นอาศัยเขาเสียแล้ว, คนอื่นไม่
 พึงให้เวทนาขยับขยายได้.

๓๐ ๕ ความหนาทึบแห่งเวณฺหาติ (ก่องไม้) ซึ่งมี
 หนามแฉกด้อมอยู่รอบข้าง อันใคร ๆ
 ไม่อาจเข้าไปตัดได้ ฉนฺได, ผู้มีพิน้อง
 มากก็ฉนฺน.

๓๑ ๖ ‘ฟังต่อด้วยผู้มาฟัง’ ดังนี้ ไม่มีเยี่ยง
 เดย. ในกาตไหน ๆ ก็อันเมฆหาเค็ดื้อน
 ทวนตมไม้.

๓๒ ๗ ชนทุกคน ในที่ทุกสถาน ในกาตทุกเมื่อ
 ย่อมยินยอมเพราะอาณาภาพแห่งวิบุรุษผู้
 มีชัยในการยุทธ์มาครั้ง ดัง (ปรศุราม)
 โอไรด์พระชมทักนิ.

๓๓ ผู้มีชัยในการยุทธ์มาครั้ง ทำดังนี้ (ความ
 สงบ) กับราชาใด; อาศัยอำนาจของ
 ดัมพนิมิตรนั้น, ศัตรูก็จะพถันมาสู่
 อำนาจราชานัน.

เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ ราชหงส์ผู้คุมด้วยคุณ
 ลักษณะหลายประการ เราควรทำดังนี้ (ความ
 สงบ) ด้วย."

จักรพรรดิ (ได้ฟังเรื่องที่จารบุรุษเล่ามาข้าง

๓๕) พูดว่า “จารย์บุรุษเอ๋ย! เราได้ทราบหมด
แล้ว. ท่านจงไปอีก, ได้ความประการไร ให้รับ
มาบอก.” แล้วหิรัณยครรภชัฏถามจักรพรรดากว่า
“ท่านมนตรี! ข้าพเจ้าขอทราบว่ ๒๒๑ บุคคลผู้ที่เรา
ไม่สมควรจะทำตันทิ (ไมตรี) ด้วย มีกี่ชนิด.”
มนตรีตอบว่า “เทวะ! ข้าพระเจ้าจกักรรยาย.
ขอได้ดังนี้:

๓๔ ๑ เด็ก, ๒ คนแก่, ๓ ผู้มีโรคเรื้อรัง, ๔ กับ
ผู้ถูกญาติขบไต่, ๕ คนชดาด, ๖ ผู้มี
บริวารชดาด, ๗ ผู้โง่, ๘ กับผู้มี
บริวารโง่,—

๓๕ ๙ ผู้มีบริวารเกลียดชัง, ๑๐ ผู้หมกมุ่นจิตใจ
กามคุณ, ๑๑ และผู้มีการปรึกษายกย้าย
ได้, ๑๒ ผู้หมิ่นเทพเจ้าและพราหมณ์,—

๓๖ ๑๓ ผู้มีเวรคอยกำจัด, ๑๔ ผู้มีแผ่นเคราะห์,

๑๕ ผู้ถูกทรมานกษัตริย์, ๑๖ และผู้มีใจหด
หู่ด้วยเสียไพร่พล,—

๓๗ ๑๗ ผู้ไม่อยู่ในประเทศของตน, ๑๘ ผู้มี
ศัตรูมาก, ๑๙ ผู้ไม่ประกอบตามเวตา,
๒๐ และผู้ตะเอยด้วยธรรม: เหล่านี้ คือ
บุรุษ ๒๐ จำพวก.

๓๘ บุคคลสมควรทำดังนี้ (ไมตรี) กับพวกเหล่านี้,
แต่ทะว่าควรทำสงคราม; เพราะพวก
เหล่านี้ เมื่อเข้าสงคราม, ก็พินตกไป
สู่อำนาจศัตรู.

๓๙ ๑ ธรรมดาโตก ย่อมไม่เต็มใจ กระทำยุทธ
(ให้แก่เด็ก) เหตุที่เด็กเป็นผู้ไม่สำคัญ;
เพราะเด็กไม่อาจเข้าใจ ถึงผลใน การรบ
หรือไม่รบ.

๔๐ ๒ คนแก่ และทั้ง ๓ คนมีโรคเรื้อรัง ขาด

กำลังความสามารถ; ทั้งต้อง^๕ ไม่ต้อง
ตั้งดียเดย แม้แต่ตนเองก็เกิดียดขัง.

๔๑ ๔ ผู้ถูกญาติทั้งปวงจับได้ ย่อมถูกทำตาย
ได้ง่าย; ญาติทั้งหตาย ย่อมชนะอยู่
เหนือเขา, แะจะฆ่าเขาได้เอง.

๔๒ ๕ คนขลาด เมื่อหนีจากยุทธภักทำตายตนเอง;
๖ ผู้มีบริวารขลาด ก็ถูกมันตะทิ้งไปเอง
ในเวลาดังคราม เช่นเดียวกัน.

๔๓ ๗ คนโงก ย่อมมีบริวารไม่สู้รบ เพราะ
มันไม่ได้ส่วนแบ่งมัน; ๘ ผู้มีบริวารโงก,
เมื่อมันไม่ได้รางวัล, ก็ถูกมันฆ่าได้เอง.

๔๔ ๙ ผู้มีบริวารเกิดียดขัง ในคราวสงคราม
มันย่อมตะทิ้งได้; ๑๐ ผู้หมกมุ่นจิตใจใน
กามคุณ อันใคร ๆ อาจเอาชนะได้ง่าย.

๔๕ ๑๑ ผู้มีการปรึกษายักย้ายได้ ย่อมเป็นที่เบียด

หน้าของเหล่าผู้ช่วยปรึกษา (มนตรี);
 เพราะความที่ใจไม่มั่นคงนั้น ถึงคราว
 ถูกฉ้อ พวกเหล่านั้นก็วางเฉยเสีย.

๔๖ ๓๒ อาศัยเดชแห่งคำสอนซึ่งมีมาในกาลนาน
 ผู้หมั่นเทพเจ้าและพราหมณ์จะสดดแห่งไป
 เอง; ๓๓ ผู้มีเวรคอยกำจัด ก็ดูจะเดียวกัน.

๔๗ ๓๔ 'เคราะห์เป็นเหตุแห่งสมบัติ' หรือวิบัติ,
 เมื่อพระวงอยู่ดังนี้, ผู้ใฝ่ฝันเคราะห์ก็ไม่
 ตั้งความพยายามในตนเอง.

๔๘ ๓๕ ผู้ถูกทรมานภัยเบียดเบียน ย่อมจมลง
 ไปเอง; ๓๖ ผู้เสียไพร่พล ย่อมไม่มีกำลัง
 ต่อสู้.

๔๙ ๓๗ ผู้ไม่อยู่ในประเทศของตน ย่อมถูกศัตรู
 แม้จะจ้อยร่อยทำลายได้; จรเข้ หาก
 ตัวกะจิริต อยู่ในน้ำ ย่อมคว่ำแม่

คชดาร์ไค.

๕๐ ๑๘ ผู้มีศรัทธามาก ก็หวาดหวั่นเหมือนนก
พิราพในหมู่เหยี่ยว, ไม่ว่าจะไปทางไหน
ย่อมวิบัติ.

๕๑ ๑๙ ผู้ไม่ประกอบตามเวดา ก็ย่อมถูกโยช
เหมาะดมัยประหารเดี่ย, เหมือนกาถูก
นกเค้าแมวประหารเดี่ยในราตรีอันมืด
ปราศจากดวงดาวฉะนั้น.

๕๒ ๒๐ บุคคลมิควรจะผูกฉันทิ (ไมตรี) กับ
ผู้ตะเดยสัจธรรม ในกาตไหนๆ; เขา
แม้ (เรา) ได้ประกอบฉันทิ (ความสงบ)
ด้วยแล้ว, ย่อมกลับกลายเป็นได้ไม่ช้า
เพราะความที่มีใช้สาธุชน.

/ ข้าพระเจ้าขอบรรยายต่อไปอีก. ฉันทิ (ความ
สงบ), สงคราม, หยุตทัฬ, เติณฑัพ, ชุมณฑัพ,

แบ่งกองทัพเปนด์อง, หกประการ^๕ เปนหมวด
 ของคุณของกองทัพ. อุปายเริ่มซึ่งชัย, มีไพร่พล
 แดะธรรพาวุธบริบูรณ์, ความดังเกิดรู้กาละเทศะ,
 ด้านทานศัตรุ, ดำเนินการ^๖เป้นผลสำเร็จ, องค์^๗
 ทงห่าน^๘เป้นข้อ^๙ทตของ^{๑๐}หารือ. การปราณ^{๑๑}ปราณอม,
 การให้^{๑๒}ดินบน, การ^{๑๓}ให้^{๑๔}แตก^{๑๕}ร้าง, การ^{๑๖}ชู้, ดี^{๑๗}
 ประการ^{๑๘}เป้นอุปาย. อำนาจ^{๑๙}คือความ^{๒๐}อด^{๒๑}กล้า^{๒๒}หะ,
 อำนาจ^{๒๓}คือการ^{๒๔}หารือ, อำนาจ^{๒๕}คือพระ^{๒๖}ราชา, หมวด^{๒๗}
 ตำหน^{๒๘}เป้น^{๒๙}ศักดิ์^{๓๐} (อำนาจ). เมื่อได้^{๓๑}ดำเนิน^{๓๒}ตาม^{๓๓}
 ทุก^{๓๔}สิ่ง^{๓๕}ทุก^{๓๖}อย่าง^{๓๗}แล้ว, ผู้^{๓๘}ปราร^{๓๙}ณ^{๔๐}า^{๔๑}กระทำ^{๔๒}การ^{๔๓}ปราบ^{๔๔}
 ปราม^{๔๕} ย่อม^{๔๖}เป้น^{๔๗}คน^{๔๘}มี^{๔๙}ฐานะ^{๕๐}ใหญ่^{๕๑} (ได้^{๕๒}เปรียบ)
 เต็ม^{๕๓}อ. เพราะ—

๕๓ พระศรี (โชคตาภ) ไต อัน^๑ใคร^๒ๆ^๓บ^๔ห^๕อน^๖จะ
 ได้^๗โดย^๘แม่^๙เฝ้า^{๑๐}ค่า^{๑๑}แห่ง^{๑๒}ชีวิต^{๑๓}เข้า^{๑๔}แตก^{๑๕}เป้น^{๑๖}พล^{๑๗}ดี,
 พระศรี^{๑๘}นั้น^{๑๙} แม่^{๒๐}กับ^{๒๑}ก^{๒๒}ด^{๒๓}อก^{๒๔}ได้^{๒๕} ก็^{๒๖}ยอม^{๒๗}ว^{๒๘}ง

เข้าสู่เรือนของเหล่าผู้มีความชำนาญใน
นิตีศาสตร์ (การปกครอง).

และท่านกล่าวไว้ว่า—

๕๔ เมื่อผู้ใดมีทรัพย์แบ่งปันให้ผู้จนเต็มอกกัน, และ
มีจารบุรุษแซกซ้อนเร้นอยู่, และซื้อหา
วีกัมมิตติ, และไม่เจรจาไม้น่ารักใน
เพื่อนมนุษย์, ผู้นั้นก็ย่อมประสาคัด (ปก-
ครอง) ปฏิพัมณฑตอันมีตำครเปน
เขตคณ.

ท้าว! แม้แม้ว่าแรงผู้มโหฬารจักได้แนะนำให้
กระทำดีนราชน (ไมตรี) ก็ดี, ถึงกระนั้น ใน
เวทาคณ พระราชายังกำลังทรงอยู่ด้วยความ
มีชัย, คงจะไม่ยินยอมเลย. เพราะฉะนั้น พึงกระ
ทำด้วยประการฉะนี้: ให้นกยางดีหายของเรา มี
นามว่ามหาพต ผู้เป็นราชาแห่งสิงหนทวีป ไป

ก่อนการจลาจลขึ้นในชมพูทวีป. เพราะ—

๕๕ วัชรบุรุษผู้ถือความไม่แพ้พ่ายเป็นข้อสำคัญ
อย่างยอดเยี่ยม, เดินกองทัพไปด้วยรพดอัน
เนื่องแน่น, พึงกระทำให้ศัตรูเจ็บใจ,
เพราะความร้อนต่อความร้อนย่อมเข้าถึง
กันได้.”

พญาหิรัณยครรภรับว่า “ชอบแล้ว,” มอบ
คำมั่นตั้งให้ยกขางชื่อวิจิตรไปยังถึงหตททวีป.
บัดนี้ จารบุรุษกลับมา, บอกว่า— เทวะ!
ขอได้ฟังข้อเจรจา (ซึ่งข้าพระเจ้าไฉน) จาก
ท่าน: แร้งได้กล่าวว่า “เทวะ! กาเมศวรณ
ได้ยู่ณที่นั้นมาช้านาน, คงทราบได้ว่าพญาหิรัณย
ครรภจะพึงเป็นผู้ที่เราควรทำดังนี้ (ความสงบ)
ด้วยหรือไม่.” เมื่อกาเมศวรณเข้ามาแล้ว,
พญาจิตรวรรณถามว่า “นี่แน่กา! อันพญา

หิรัณยครรภเป็นกษัตริย์ชนิดไร? จักรพราหมณ์
 มนตรีมีลักษณะอย่างไร?” กาคอบว่า “เทวะ!
 พญาหิรัณยครรภเป็นกษัตริย์มหาศัทรงดัตยตั้ง
 องค์พระยุธิษฐิระ. อันมนตรีอย่างจักรพราภก็
 ยากที่ใคร ๆ จะหาได้ในที่ไหน.” พญาจิตรวรรณ
 ถามว่า “เมื่อเช่นนั้น เหตุไฉนเล่า จึงถูกท่านดวง
 ใต้?” เมฆวรรณยิ้มพดาง คอบว่า “เทวะ!
 ๕๖ การดวงผู้มีความเชื่อไว้ใจแล้ว จะต้องใช้
 ความฉลาดเฉลียวถึงไหน? การประหาร
 ผู้เข้ามานอนหลับอยู่บนตัก จะต้องใช้
 ความองอาจหาพิชัยที่ตรงไหน?
 เทวะ! ขอจงระดับ. ข้าพระเจ้าถูกมนตรินั้นจับ
 ไปได้เมื่อแรกเหต็อบเห็น. แต่ทว่าพญาหิรัณย-
 ครรภเป็นกษัตริย์มหาศัทร, เพราะฉะนั้น จึงถูก
 ข้าพระเจ้าดวงใต้. ท่านยอมว่า—

๕๗ ผู้ใด คิดเห็นไปว่า ทูรชนเป็นคนพดจริง
เหมือนกับตน; ผู้หนึ่งถูกทูรชนนั้นดวง
เอาได้, เหมือนพราหมณ์จากแพะ.”

จิตรวรรณถามว่า “เรื่องเป็นอย่างไร?”

เมฆวรรณจึงเล่า—

นิยายสืบ

ในคราววิษั มีพราหมณ์ชื่อยัญญครมัน, ไป
ยังนิคมแห่งหนึ่ง ชื้อแพะขาวเพื่อเอาไปพลับฐา,
แบกขึ้นบ่ารีบดำวก้าวเดินมาตามถนน. ชูรตชน
(นักเดง) ตามคนแต่เห็น, จึงมาตริตรองอยู่ว่า
“ถ้าใช้ได้ก็กดเอาแพะนั้นมาได้ ก็นับว่าเดินอบาย
อย่างเก่ง.” จึงพากันไปนั่งคอยในที่เปลี่ยววิได้ค้น
ไม้คนตะคั่นถนนทางซึ่งพราหมณ์มา. ชูรตชนคน
หนึ่งทักพราหมณ์ว่า “ท่านพราหมณ์! นั้นทำไม
แบกสุนัขมาเล่า?” พราหมณ์ตอบว่า “เจ้าจิ้ง!

นี่หมาเมื่อไร? แะดำหรับเอาไปบขายญต่างหาก.”

ต่อมา ชุรตชนที่ตองซึ่งคอยอยู่^๒ในระยะห่าง (จากพวกเดียวกัน) ราว ๑ โกรศ (เดี่ยวยโยชน์) ก็พูดเช่นนั้นอีก. พราหมณ์ได้ยิน จึงพูดว่า “ก็มันไม่ใช่หมานี่นา,” พูดแล้ว เกิดความสงสัยขึ้นในใจ, วางแะลงบนพื้นดิน, พินิจคแต่พิจารณา ดูเด่า แล้วเอาถันขึ้นมาเดินค่อไป, ให้รวนเรใจ. เพราะท่านว่า—

๕๘ แท้จริง จิตต์ของผู้แม่เป็นดำรชน ก็อาจ
รวนเรได้ด้วยวาจาของทรชน; ผู้ไว้ใจ
ในพวกเหต่าน^๒ ก็จะมีศุณย์ชีพไปถึงจิตร-
กรรม.”

พญาจิตรวรรณถามว่า “เรื่องเป็นอย่างไร?”

เมฆวรรณจึงเด่า—

นิยายสืบเอ็ด

ในป่าแถบหนึ่ง มีตังห้ช้อ มโหดกญะ, มี

บริวาร ๓ ตัว คือ กา เต๋อ และจิ้งจอก. ขณะ
บริวารเหล่านั้นพบเจอ, เห็นอุษณฺฐ์ตัวหนึ่งพลัด
จากฝูงอุษณฺฐ์ต่างมา, จึงได้ถามว่า “ท่านมาแต่
ไหน?” อุษณฺฐ์เล่าเรื่องของตนทั้งหมด. แล้ว
บริวารก็พาอุษณฺฐ์มาหาถึงหิรัญเพนนาย. จึงให้
อภัยวาจารับรองบ่อกันภัย และให้ชื่ออุษณฺฐ์นั้น
ว่า จิตรกรรม, และรับไว้เป็นบริวาร. กาดก็
ต่งไปเป็นที่เรียบร้อยดังนี้. ภายหลัง เหตุด้วย
ถึงหิรัญเพนนายเจ็บป่วยและฝนก็ตกตงดมาด้นเหตอ,
สัตว์เหล่านั้นมิสามารถจะหาอาหารได้, ก็ให้วุ่น
วายใจ. กา เต๋อ และจิ้งจอกจึงมาคกตงกันว่า
“ควรเราคิด อำนให้นาย ประหารจิตรกรรมเสีย,
เพราะเราจะมาหวังโยอะไรกับเจ้าสัตว์กินหนามเป็น
อาหาร?” เต๋อพูดว่า “มันก็เป็นผู้ที่นายเรารับเอา
ไว้และให้อภัยวาจามีทำอันตราย. เมื่อกระนั้น จะ

จัดการอย่างไรจึงจะได้?” กากดำวว่า “ในเวลาด
บัดนี้ นายกำดั่งอ่อนเปลี้ยสิ้นกำดั่งใจ แม้บาป
ก็อาจกระทำลงไปได้. เพราะ—

๕๙ แม้ดัตว์, เตือดร่อนด้วยอดอาหารแล้ว, ก็ตะ
ทั้งบุตรของคนได้; อดรพิษ, เตือดร่อน
ด้วยอดอาหารแล้ว, ก็กินไขของคนได้;
ความชั่วร้ายอะไรเล่า ผู้ต้องทุกข์เพราะ
ความหิว จะกระทำลงไม่ได้? นรชาติ
ที่เสื่อมไปๆ (ด้วยความอดอยาก) ก็
กลับเป็นผู้ขาดความกรุณาได้.

๖๐ คนเมาสุรา, คนเดินเต่, คนบ้าคั่ง, คน
ได้ทุกข์คับแค้น, คนโกรธ, คนอดอยาก,
คนโง่, คนขลาด, คนดวนได้, และคน
เฝ้าในกาม, เหล่านี้ ย่อมไม่รู้จักรัศมี.”

เมื่อตกถึงดังนี้ ต่างก็พากันเข้าไปหาถึง

ถึงให้ถามว่า “หาอะไรเป็นอาหารไม่ได้หรือ?”
 กาเถียงว่า “ทอจะ! แม้ได้ใช้ความพยายาม
 แล้วเท่าไร ก็ยังหาอะไรไม่ได้.” ถึงให้กล่าวว่า
 คราวนี้ จะหาอุบายอะไรเลี้ยงชีพเล่า? กาตอบว่า
 “เหตุที่ท่านมาละเลยอาหารซึ่งมีอยู่ในอำนาจของ
 ท่านเสีย, ความเดือดร้อนนั้นจึงได้มาใกล้พวก
 เราทั้งหมด.” ถึงให้ซักว่า “อาหารอะไรที่ว่ามีอยู่
 ในอำนาจของเราที่นี่?” กากระซิบที่หูถึงให้ว่า
 “จิตรกรรม.” ถึงให้จุดพื้นดินและจุดหนึ่งต้อง
 ข้าง^๑ แล้วพูดว่า “เราได้ให้อภัยจากแล้ว จะ
 ไปกระทำทารุณกรรมนั้นอะไรได้? เพราะท่าน
 ว่า— .

๖๓ การให้ที่ดินก็ดี ให้เงินทองก็ดี ให้โค
 (ปศุสัตว์) ก็ดี ให้อาหารก็ดี แต่ทว่า

(๐) ภิริยาแสดงเคารพ.

ตำทานทั้ง^{๒๕}ต้น อภัยทาน (การให้พ้นจาก
ภัย) ท่านยกว่าเป็นมหาทาน.

๖๒ ผลใด แห่งการกระทำอัสวเมธ^{๒๖} ยิ่งความ
ปรารถนาให้สำเร็จทุกประการ, ผลนั้น
อันบุคคลย่อมได้โดยชอบในการที่ช่วย
เหลือผู้มาพึ่ง.”

กากดำวว่า “ตัวมัน (อูษฏ^{๒๗}) อันพระบาท
เป็นเจ้าไม่พึงประหารชีวิต, แต่ต้องให้พวกเราจัด
การให้มันล้มครวญตัวเอง.” ดิงห์ได้ฟังก็ดลิต
เป็นคุณนี้. ครั้นแล้ว กาได้ช่อง อุบายพาดตัว^{๒๘}
ทั้งหมดไปหาดิงห์. แล้วกาเอ่ยขึ้นว่า “เทวะ!
พวกข้าพระบาท แม้พยายามแล้ว ก็ไม่ได้อาหาร.
พระบาทเป็นเจ้าได้รับทุกข์ ต้องถือศีลอดมานาน

(๑) อัสวเมธ—พิธีปล่อยม้า ซึ่งถือว่าได้บุญานิหารแรง,
ดูความพิสดารในพระราชนิพนธ์ ‘บ่อเกิดแห่งราม
เกียรติ.’

เวทนาแล้ว. เพราะฉะนั้น ฌนบดิน ข้าพระเจ้าขอ
ถวายเนื้อของตนเป็นภิกขาหาร. เพราะ—

๒๓ แท้จริง บริวารทั้งสี่ก็เป็นผู้มีนายเป็นมุนี;
การบำรุงรักษาเหล่าพฤษชาติซึ่งมีราก
ก็มีผลแก่พวกมนุษย์ (ผู้บำรุง) เอง.”

ถึงให้ตอบว่า “เจ้าเจริญเอ๋ย! สัตว์สี่เท้าดี
กว่า อย่าประพฤติกกรรมเช่นนั้นต่อไปเลย” จึง-
จอกก็เด่นชัดคนอย่างเดียวกับกา. แต่ถึงให้ตอบว่า
“อย่าทำอย่างนั้นเลย.” เด็ดก็เด่นชัดขึ้นบ้างว่า
“ขอพระบาท เป็นเจ้าทรง ชีพด้วยร่าง ของข้าพระเจ้า
เจ้าเกิด.” ขณะสัตว์เหล่านั้นกำลังพูดกันอยู่,
อัมรินทร์จักรพรรดิมั่งประสงค์จะพูดบ้าง, ฝ่ายเด็
กก็คอยที่อยู่, ครั้นจักรพรรดเกิดหัวใจขึ้นแล้ว (ว่า
จะไม่มีภัย), พดามองดูจึงจอกกาแตะเดือแล้ว,
ก็ขอถวายตัวเขาอย่างเขามั่ง, กำลังพูด, เด็ดก็

กรากเข้าฉีกท้องประหาร, แะดัดหัวทั้งหมดก็พากันกินเสีย. เพราะฉะนั้น ข้าพระเจ้า(เมฆวรรณ) จึงว่า ‘แท้จริง จิตต์ของผู้แม่ไปนดาชุน ก็อาจรวนเรได้’ (๕๘).’

แต่นั้น เมื่อพราหมณ์ได้ยินคำของชุนที่ตาม, ก็เชื่อเอาที่เดียวว่าตนผิดแน่, จึงทงแพะนั้นเสีย. เหตุนี้ ข้าพระเจ้า(เมฆวรรณ) จึงว่า ‘ผู้ใดคิดเห็นไปว่า (๕๙).’

พญาจิตรวรรณถามว่า “เมฆวรรณ! เปนไฉนท่านจึงอยู่ในหมุ่ศัตรูได้ช้านาน? ทำประการไรจึงสนิทสนมกลมเกลียวกันได้?” เมฆวรรณอธิบายว่า “ทเวะ! ดั่งไรเล่าซึ่งผู้เห็นแก่ความประสงค์ของนายหรือประโยชน์ของตนจะไม่ทำให้สำเร็จได้? ขอทรงสังเกต—

๖๔ ข้าแต่ราช! ประชาชนไม่ทูนพินสำหรับเอา

ไปติดไฟขึ้นไว้นั้นคือชะคอกหรือ? ด้าย
กระแตของแม่น้า แม่ชะรากต้นไม้(ให้
ชุ่มชื้น) ก็ยอมทำด้ายรากไม้นั้นด้วย.

๖๕ ปราชญ์ มุ่งกิจการอยู่แล้ว, จะแบกศัตรูไว้
แม่ด้วยบ้างได้; เด่มือนกบถูกงูเผ่น
ประหารเสียฉะนั้น”.

พญาจิตรวรรณถามว่า “เรื่องเป็นอย่างไร?”

เมฆวรรณจึงเล่า—

นิยายสิบสอง

ในสวนร้างแห่งหนึ่ง มีงูชื้อมันทวิษ, ชรา
มากไม่สามารถจะแสวงหาอาหารได้, นอนอยู่ที่
ปากสระ. กบตัวหนึ่งแต่เห็น, แทะซักถามมาแต่
ไกลว่า “เหตุไรท่านไม่หาอาหาร?” งูตอบว่า
“ผู้เจริญเอ๋ย! เจริญท่านไปเสียเถิด. ประโยชน์
อะไรด้วยท่านได้ถามถึงข้าเจ้าผู้อนาถา?”. กบ

เกิดความประหลาดใจ, จึงทูลว่า “อย่างไรก็
ตาม ขอได้เด้าให้ฟังเถิด.” ฝ่ายผู้ตอบว่า “ผู้
เจริญเฮย! ในพรหมপুরนี้ บุตรคนหนึ่งของ
พราหมณ์เกาณทีนัยอายุประมาณ ๒๐ ปี มีคุณ
ลักษณะดีทุกอย่าง, ผะเหี้ยเพราะห่วย ถูกข้า
เจ้าใจกาจกัดเอา. ครั้นเกาณทีนัยเห็นบุตรของตน
ซื่อตื้ตนอนตายอยู่, ก็วิญญูด้วยความโศกถึง
อยู่บนดิน. ระหว่างนั้น ญาติพี่น้องของพราหมณ์
และประชาชาวพรหมปุระพากันมาที่นั่นและนั่ง
ลง. และท่านย่อมว่า—

๖๖ ผู้ใด ไม่ละทิ้งเพื่อนในคราวถูกทำตาย กับ
ในคราวได้ทุกข์ร้อน ในคราวกันดารอา-
หาร ในคราวเข้ารบกับศัตรู ติดตามไป
ถึงทวารพระราชวังและถึงป่าช้า, ผู้นั้น
นับเป็นพวกแท้.

๕๕ ครั้นนี้ พราหมณ์คฤหบดีชื่อ กบิต ได้พูด
ว่า “เกาณทิพย์เอ๋ย! ดูท่านเป็นคนโง่เขลา,
จึงได้พิลาปดังนี้. จงฟัง—

๖๗ อันอนิธย์ (ความไม่เที่ยง) เปรียบดังมารดา
เลี้ยง รับผิดชอบไว้ให้ในทรวงมาตั้งแต่
ประภม, มารดาแท้เป็นผู้รับไว้ภายหลัง,
เมื่อกระนั้น จะสมควรมีการโคกเค็ร
อะไร?

๖๘ อันพระปฤถิพัสดาทั้งหลาย กอปรด้วยรพ
พาหะ บัดนี้ ไปเสียไหนเล่า? พ้น
แผ่นดินก็ยังคงอยู่จนวันนี้เป็นของคพระยาน
แห่งการที่ท่านเหล่านั้นด่วงตะไป.

๖๙ ภายนี้ อันบุทศดมิใคร่จะดังเกดเห็นว่าร่อย
หรือลงไปทุกขณะ, เดี๋ยวนี้เหมือนหม้อดินดิบ
ลอยอยู่ในน้ำ ค่อยๆ ดายลงไปแล้ว จึง

ได้เห็นกัน.

๗๐ มฤตยูยอมเข้ามาใกล้เขตต์แห่งสัตว์ทุก ๆ วัน
อย่างเดียวกับสัตว์ถูกนำไปประหาร
มฤตยูยอมเข้าไปใกล้ทุก ๆ ก้าวฉะนั้น.

๗๑ ความไม่เที่ยง ความมีวิยะว ความงาม
ชีวิต ทรัพย์สมบัติ อิตถียะ (ความ
เปนใหญ่) การอยู่ร่วมกับชนเปนที่รัก
(เหล่านี้) ย่อมไม่เป็นที่หลงใหลแห่ง
บัณฑิตเคย.

๗๒ ไม่ท่อนหนึ่ง และไม้อีกท่อนหนึ่ง อาจประ-
สพกันได้ในห้วงมหาสมุทร แต่ว่ก็จาก
กันไป ฉนใด, การมารวมกันแห่งผู้
เกิดมาก็ฉนนั้น.

๗๓ อันผู้เดินทางคนไร ๆ อาศัยพักในที่ร่ม, ครั้น
ชุ่มชื้นใจแล้ว ก็ไปอีก ฉนใด, การมา

รวมกันแห่งผู้เกิดมา กันนั้น.

๗๔ ร่างกาย ซึ่งธรรมชาตินิรมิตด้วยธาตุทั้งห้า
อย่าง แต่วิถีปฏิบัติความเป็นธาตุทั้งห้า,
คือต่างก็แยกกันไปสู่ที่กำเนิดของมัน ๆ,
ปริเวทนาอะไรเล่าในร่างกายนั้น?

๗๕ นรชน กระทำพองพ้อให้เป็นทุกข์ใครไว้ใน
มันต์มากเพียงใด, ก็เท่ากับปลุกหนาม
คือความ โศก ไว้ ใน หฤทัย ของ คน มาก
เพียงนั้น.

๗๖ การอยู่ร่วมจนถึงที่สุดนี้ แม้แต่กับร่างกาย
ของตนเองส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็ยังไม่มี
ใคร ๆ ใดเลย, นับประสาอะไรกะสิ่ง
อื่น (ที่อยู่นอกกาย).

๗๗ สัมโยค (การอยู่ร่วม) ย่อมแสดงความ
เตรียมพร้อมแห่งวิโยค (การต้องจาก

กันไป), ความเกิดก็ฉันเดียวกัน ย่อม
 เป็นที่มาแห่ง ความ ตาย ฉัน ไม่ ตะเลย
 ใคร ๆ.

๗๘ ที่สุดของการ อยู่ร่วม กับ สิ่งที่ รักใคร่ ฉันได้
 รับความเบิกบาน ก็ชั่วขณะปัจจุบัน,
 แท้จริงก็เดือดร้อน, เหมือนบรโภคของ
 แด่ดวงฉันทิ.

๗๙ ฉันว่ากระแฉแม่ฉัน ย่อมไหลไปไม่ย้อน
 กลับ ฉันทิ, วันคืนก็พาอายุของสัตว์ไป
 เรื่อยทุกเมื่อ ฉันทิ.

๘๐ ก็การอยู่ร่วมกับสิ่งที่รัก ใด ในสังสารวัฏฏ์
 มีสุขดำรงเป็นเบื้องต้น, การอยู่ร่วม
 ฉันทิ ชื่อว่าอยู่ที่คานแห่งความทุกข์ทั้ง
 หตาย เพราะมีวิโยค (ความพดัด)
 เป็นเบื้องสุด.

- ๘๑ ด้วยเหตุ^๕นี้เอง ตำรา^๕ชนมืปรารณาการอยู่
ร่วมกับสิ่ง^๕ที่รัก เพราะไม่มี^๕เมษัษรักษา
ใจซึ่งถูก^๕ตาบคือวิโยค^๕ฟาด^๕พันอยู่.
- ๘๒ แม้ความ^๕ดี^๕ต่าง ๆ (เช่น^๕อ^๕ศ^๕ว^๕เม^๕ร^๕ย^๕ญ^๕) อัน
ท้าว^๕ส^๕กระ^๕แ^๕ระ^๕พ^๕ญา^๕อื่น ๆ ^๖กระทำ^๕ไว้
แล้ว, ความ^๕ดี^๕เห^๕ต^๕าน^๕น^๕เอง รวม^๕ท^๕ง^๕อง^๕ค^๕
ท้าว^๕พ^๕ญา^๕ด้วย ก็^๕ยัง^๕ถึง^๕ความ^๕ประ^๕ด^๕ย^๕.
- ๘๓ เมื่อ^๕มา^๕ระ^๕ด^๕ิก^๕แ^๕ด^๕ว^๕ระ^๕ด^๕ิก^๕เ^๕า^๕ถึง^๕ม^๕ฤ^๕ต^๕ย^๕ผู้^๕ม^๕อา^๕ช^๕-
ญา^๕ราย^๕น^๕น ความ^๕พ^๕ยา^๕ย^๕าม^๕ท^๕ง^๕ด^๕น^๕ของ^๕ชน
แม้^๕เป^๕น^๕ป^๕รา^๕ช^๕ญ^๕ก็^๕ห^๕ย^๕อ^๕น^๕ด^๕ง เป^๕ร^๕ียบ^๕ห^๕ม^๕เ^๕น
เช^๕ือ^๕ก^๕ห^๕น^๕ง^๕ถูก^๕น^๕า^๕ฝ^๕น^๕ร^๕ด^๕ณ^๕น^๕.

(๑) ท้าวสกระ พระราชาในบุราณ เป็นผู้เชิญพระคงคา ให้
ลงมาจากสวรรค์, ดูความพิสดารในพระราชนิพนธ์ ‘บ่อเกิด
แห่งรามเกียรติ์.’

๘๔ ปราชญ์ในหมูชนเข้าปฏิสนธิในครรภ์ประ-
 ถมราตรีใด, จับแต่ราตรีนั้นมา ปราชญ์
 นั้นก็ดำเนินเรื่อยสู่ที่ใกล้มฤตยูทุก ๆ วัน.
 เมื่อถึงนั้น ก็จงตรองเห็นถึงสสารวิวิธเกิด:
 ความโศกนั้นเป็นเครื่องจมนำความหลง. เชิญ
 สังเกต—

๘๕ ถ้าความพราดจากกัน เป็นเหตุ (แห่ง
 โศก) ไม่ใช่ความหลงเป็นเหตุไซ้,
 กระนั้น ยิ่งนานวัน ควรที่ความโศกจะ
 หวั่น, ก็อะไรเล่ามาปลดเปลื้อง (ความ
 โศกนั้น) ไปเสีย?

เพราะฉะนั้น ผู้เจริญเอ๋ย! สงบใจเสียเถิด,
 และเลิกเจรจากถึงความโศกเสียที. เพราะ—

๘๖ ความไม่คิดถึงนั้นแท้ เป็นมหาโศกแท้
 ความประหารแห่งโศกอันตักขี้ ซึ่งเกิด

ชั้นที่ ทำลายเข้าไปถึงดวงชีพ."

เมื่อได้ยินวาทะนี้, เกาณทียกเต็มมือขึ้น
จากหัตถ์, ตูษณ์นั่งกล่าวว่า "บัดนี้ พอแล้ว
ด้วยการอยู่ในบ้านนรก, จะไปป่าละ!" พรหมณ์
กบิตพูดต่อไปว่า—

๔๗ แม้ในป่า ความชั่วต่าง ๆ ก็ย่อมเจริญแก่
เหล่าผู้ยังมีราคะ, แม้ในบ้าน การช่ม
อินทรีย์ทั้งห้า ก็เป็นคบะ (แผดเผา
ความชั่ว) ได้; ผู้ใดประพฤติกกรรมไม่
ตามก, บ้านของผู้นั้น—ผู้มีราคะอันหยุด
แล้ว—ก็ชื่อว่าป่าที่บำเพ็ญคบะ.

เพราะ—

๔๘ บุคคลถึงมีทุกข์ ได้ยินดีในอาชีพประเภทไร
แต่ก็ทำตาม จะประพฤติกกรรม มีใจสมัคร
เล่นในสัตว์ปศุสัตว์ ก็ได้; อันเครื่องหมาย

ภายนอก จะเป็นเหตุแห่งกรรม ก็หาไม่.
และท่านกล่าวว่า—

๘๘ ชนเหล่าใด มีอาหารเพียงประคองชีพ และ
มีเมถุนเพียงดับพิษ และมีความจำเพียง
กล่าวสัจย์, ชนเหล่านั้นชื่อว่าย่อมล่วง
พ้นห้วงดำบากแล้ว.

๘๙ คนเป็นแม่น้า, ความดำรวมตนเป็นท่าบุญ,
ความสัจเป็นน้า, คัดเป็นฝั่ง, กรุณา
เป็นคต, ดูก่อนโอรสแห่งปาณฑุ!
ท่านจงทำพิธีอภิเษก (รดน้ำเพื่อความ
เจริญ) ณที่นี้เถิด. ดวงใจภายใน ย่อม
ไม่หมดจดได้ด้วยน้าดอก.

๙๐ ดังดำรววิญญู้นหมุ่นเวียนไปด้วยทุกข์ คือเกิด
ตายแก่เจ็บ หาสารมิได้เสียเลย, ผู้ตะ
ได้ ย่อมมีสุข.

๙๒ ความทุกข์ที่ยาว น้อย ความสุขหาไม่, ข้อ
กำหนดได้ชัด, เพราะเมื่อช่วยความ
ทุกข์ของผู้ได้รับให้พ้นไปแล้ว จึงใช้คำ
ว่าสุขได้."

เกณทิยรับว่า "เป็นเช่นนั้นจริง" ค่อน
ข้าพเจ้า (ง) ก็ถูกพราหมณ์ผู้ใดกระทำความ
ผิดนี้ "เริ่มแต่วันไป มันจะต้องเป็นพาหนะ
ของพวกกบ." พราหมณ์ก็บิตได้กล่าวเพิ่มเติมว่า
"บัดนี้ ผู้ท่านไม่สามารรถจะทนฟังคำเคียดแค้น
ใจกำลังมีความทุกข์เต็ม, ถึงกระนั้น จงระดับ
สิ่งที่ควรกระทำ—

๙๓ ควรลดความเกี่ยวข้องเสียให้สิ้น, หากไม่
อาจลดได้, ก็ควรทำกับสัตว์บุรุษ, เพราะ
การเกี่ยวข้องแห่งสัตว์บุรุษเป็นโทษแก่
(ความร้อใจ) ได้.

๘๕ พึงตระความใคร่เสียให้หมด, หากไม่อาจตัด
ได้, ก็ควรทำณะเพาะในภริยาของตน,
เพราะภริยาคนเป็นยาแก้ความใคร่ได้.

เกาณทัณย์ได้ฟังดังนั้น ก็มีเพ็งถึงคือความโคก
ดับลงด้วยยอมอุทิศคือคำเตือนของภบิต, ถือเอา
ซึ่งไม่เท่า (ออกบวช) ตามฉติพิธิ. แต่ขึ้นมา
ข้าพเจ้า (ง) ก็อยู่ทนเพื่อรับมรดกแห่งพรหมณ์
เพื่อแบกกบ. ถ้าดับนั้น กบก็ไปแจ้งความนทง
ขึ้นแก่ชาตบาทผู้พญากบ. ครั้นนั้น พญากบก็มา,
กระโดดโดดเต็นด้วยความยินดี, ขึ้นนั่งบนหลังง.
งเอากบขึ้นบนหลังตั้งแล้ว, ก็เร่ร้อนไปมาอย่าง
แคล้วคลาด. รุ่งขึ้น งไม่ดามารถจะเคลื่อนไหวไป
ได้, กบจึงถามว่า “เหตุไร ท่านจึงเชื่อม
ซึม?” งตอบว่า “เจะ! เพราะขาดอาหาร
ข้าพระเจ้าจึงทรพต” พญากบตั้งว่า “ท่านจง

กีนกบตามบัญชาเราได้อ” เมื่ออุทตอบรับว่า “ข้า
พระเจ้าขอรับความกรุณาอย่างใหญ่” แล้วก็
กีนกบเรื่อยไป, จนเห็นว่ากบพดในสระหมด
เกลี้ยงแล้ว, ก็เตยกีนพญา กบเตี้ย. เพราะฉะนั้น
ข้าพระเจ้า (กาเมชวรรณ) จึงว่า ‘ปราชญ์
มุ่งกิจการอยู่แล้ว (๖๕).’

“เทวะ! บัณฑิต^๕ ควรเด็กกตัญญูนิยายบุราณ
เลี้ยที่. พญาหิรัณยครรณ^๕ ควรเราจะทำดังนี้
(ความสงบ) ด้วยประการทั้งปวง. ความเห็น
ของข้าพระเจ้าดังนี้.”

พญาจิตรวรรณตอบว่า “ความเห็นอะไร
ของท่านหนอ? เมื่อเรามัชยแล้วเห็นปานนี้, ถ้า
จะบังคับให้เป็นชะเตยเราก็คงได้ดั่ง, มิฉะนั้น ก็ควร
ยกเข้าค้ำอีก.”

ขณะนั้น^๕ นกแก้วมาจากชมพูทวีปรายงานว่า

“ทอระ! บัดนี้ นกยางพญาแห่งสิงหตทวิปยก
เข้าไปยึดเอาชมพูทวีปแล้ว.”

พญาจิตรวรรณถามโดยเร็วว่า “อะไร?
อะไรนะ?”

นกแก้วก็เล่าเหตุซ้ำความก่อน.

แร้งพูดกับตนเองว่า “สาธุ! จักรพรากมหา
มन्दรี, สาธุ!”

พญาจิตรวรรณกริ้ว, เปดงส์รเสียงว่า “ปล่อย
ให้มันอยู่ที่นั่น; กูจะดับฟันมันเสียให้ถึงรากเง้า.”

แร้งทูลทรรคินัยมพดางกล่าวว่—

๘๕ “เสียงครวชิต (กักก้อง) ดนนั้นแน่นเหมือน

เมฆคะนองในฤดูร้อน หาผลมิได้เคย

ไม่ควรใคร ๆ พึงทำ; ผู้มีอำนาจใหญ่

ย่อมไม่ ประกาศ ความเจริญ หรือ ความ

วิบัติของศัตรู.

๘๖ พระราชาธิบดี มีบัลลังก์ ธรรมดา สงครามกับ
ราชศัตรูในคราวเดียวกันหลายฝ่าย, แม่
งอนดราย ก็ยังถูกฝูงแมลงทำลายเสีย
ได้อย่างแน่แท้.

ทเวะ! พระองค์จะยatraทัพกลับไปโดยวัน
สนธิ (ความสงบ) กระนั้นหรือ? ถ้าเช่นนั้น
พญาหิรัณยครรภก็จะทำความปั่นป่วนแก่พวกเรา
ด้านหลัง.

ประการหนึ่ง—

๘๗ ผู้โง่เขลา ไม่รู้แจ้งข้อสำคัญของเรื่อง เขา
แต่อำนาจความโกรธ, ก็ต้องเดือดร้อน
เหมือนพราหมณ์จากพิงพอน."

พญาจิตรวรรณถามว่า "เรื่องเป็นอย่างไ?"

แรงแททรรคินเดา—

นิยายสิบสาม

ในกรุงอุชชยีนี มีพราหมณ์ชื่อมาชวะ; ภริยา
 ของเขาคงอดบุตร, ได้มอบเด็กให้สามีดูแลรักษา,
 แล้วออกไปไม่นาน (ชำระมณฑล). ขณะนั้น
 พระราชาตรัสให้ราชบุรุษนำพราหมณ์นั้นไปกระทำ
 พิธีปารพณศรัทธ.^๑ พราหมณ์เห็นราชบุรุษ, ก็
 คิดโดยความยากจนอันเกิดประจำมาว่า “ถ้าเรา
 ไม่รีบไป; คนอื่นก็จะได้ศรัทธ (ค่าทักษิณา)
 ๕
 นนเสีย.

ท่านกล่าวว่า—

๘๘ ถ้า ชุระที่จะเอา—ชุระที่จะใช้—ชุระที่จะทำ
 อันผู้ตง มือไม่ รับ ประ กอบให้ ทัน ท่วงที่
 ไชว, กาดเวดากก็จะดีมรดของชุระนั้นนิบ

(๑) พิธีเส้นสังเวชบรรพบุรุษที่ล่วงไปแล้ว ในวันขึ้น ๑ ค่ำ,
 ๘ ค่ำ, ๑๔ ค่ำ, และวันเพ็ญ.

(ผู้ตมมือเดยคตตมต เพราะเข้าไป).
 และเราก้ไม่มีใครจะระวังเด็ก, เพราะฉะนั้น เรา
 จะทำประการไร? เอาเถอะ, คิงฟังพอนค้วน ซึ่ง
 เดยงคูนันมานานเหมือนกับดุก ให้รักษาเด็ก,
 แล้วยกได้.” ทำดงนนแลว ก็ไป. ภายหลง
 งคัว (ไม่มีพิษ) เดยยเข้ามาโกตเด็ก, ก็ถูก
 ฟังพอนประหารณีกคัวเดยเป็นชน. ครนค้อมา
 ฟังพอนเห็นพราหมณกตบมา (ดีใจ) รีบเข้าไป
 กตงเกตอกคัวอยุทเทพาพราหมณ มีปากและเท้า
 เปอนโถหิต. พราหมณเห็นฟังพอนมีลักษณะเช่น
 นน, คิตวามันกินดุกของคตนเดยแลว, ก็เอาไม้
 เทาคฟังพอนตาย. ด้าคบนน พอเข้าไปมอเห็น
 เดกนอนหลับสนิท และงค้านอนตายอยุโกตนน,
 กรู้ตักคับคั่นใจเปนอย่งยง. เพราะฉะนั้น ข้า
 พระเจ้า (แรง) จงกถาวว่า ‘ผู้โง่เขลา ไม่รู้

แจ้งข้อสำคัญในเรื่อง (๘๗).’

“อีกประการหนึ่ง—

๘๘ กาม ๑ โกรธ ๑ โศก ๑ วิษยา ๑ ถิธาค ๑
มัวเมา ๑ เมื่อบุคคลตะเลี้ยซึ่งพวกหกน
กมัสสุ.”

ราชาจิตรวรรณถามว่า “ท่านมนตรี! นี่
เป็นความเชื่อมั่นของท่านหรือ?”

แรมมนตรีตอบว่า “ดั่งนั้น.

เพราะ—

๓๐๐ คุณลักษณะอย่างประเสริฐของมนตรี คือ
สติ (การระลึกได้) ในข้อความที่จำ-
คัญ, วิตก (ปัญญารอบคอบ หรือ
วิจารณ์), ความรู้แม่นยำ, ความมั่นคง,
การปิดเนื้อความที่หาข้อ.

๓๐๑ บุคคลไม่ควรทำการโดยด้นได้, ความ

ไม่รอบคอบเป็นทางสายใหญ่แห่งความ
วิบัติ; แท้จริง สมบัติ (ความเจริญ)
อันบุคคลได้ด้วยความดี ย่อมไปแสวง
หาเองซึ่งผู้พิจารณาแล้วกระทำดัง.

เพราะฉะนั้น เทวะ! ถ้าบดินทร์ พระบาทเป็น
เจ้าจะกระทำตามคำข้าพระเจ้าไชยร, ต้องทำสนธิ
(ความสงบ) แล้วกลับไป. เพราะ—

๑๐๒ แม้ถือว่า อุบายในอันยังผลปรารถนาให้
สำเร็จ ท่านแสดงว่ามี ๔ ประการ, แต่
ก็เป็นเพียงนับ (ให้ได้ ๔), เพราะความ
สำเร็จผลจริง ๆ อยู่ที่ความสงบเท่านั้น.”

พญาจิตรวรรณถามว่า “ทำประการไร จึง
สำเร็จได้เร็ว?”

เร้ามนครีตอบว่า “เทวะ! จักสำเร็จได้เร็ว.

เพราะ—

๓๐๓ คนชั่ว เหมือนกับหม้อดิน แตกได้ง่าย
และซ่อมยาก; แต่คนดี เปรียบเหมือน
หม้อทอง ยากที่จะแตก แต่ประจักษ์
ง่าย.

๓๐๔ ชนโง่ อับทนต์ทำให้ชอบใจง่าย, ชนมี
ความรู้ดี อับทนต์ทำให้ชอบใจยิ่งง่าย
ขึ้น; แต่คนที่พុងชานด้วยความรู้อันเล็ก
น้อย ต่อให้พระพรหม ก็ทำให้ชอบใจ
ไม่ได้

และโดยพิเศษ พระราชานันทรงรู้จักราช
กรณียกิจ และมนตรีกรูกิจทั่วทุกอย่าง, ความ
ชอบ ข้าพระเจ้าเห็นแจ้งมาแต่แรกตามคำของ
เมฆวรรณ และจากกิจการที่เขาทำมาแล้ว.
เพราะ—

๓๐๕ เหล่าชนที่ประพฤติดี อันโลกเห็นด้วยตาไม่

ใต้ในท้องปวง บุคคลพึงอนุমানตามการ
ที่เขาทำ; เพราะฉะนั้น พึงรู้แจ้งกิจการ
ของผู้ประพฤติกี่ซึ่งมองไม่เห็น ด้วยผล
ทั้งหลายนี้”

พญาจิตรวรรณว่า “เรื่องโต้เถียง เขาเป็น
พอกันเสียที. จงจัดการตามปรารถนาเถิด.” แร้ง
มนตรีแนะนำ (พญาจิตรวรรณ) แล้ว, ก็ไป
ยังค่าย (ของพญาหิรัญยครรภ) ด้วยทำในใจ
ว่า “เราจะต้องทำตามควร.”

ขณะนั้น นกยางจารบุรุษเข้าไปแสดงแก่
พญาหิรัญยครรภว่า “ท้าว! แร้งมหาราชา
มาหาเราเพื่อทำสนธิ (ความสงบศึก) ด้วย.”

ราชหงส์พูดว่า “ท่านมนตรี! ใครเป็นพวก
เจ้าเด่ให้ฝ่ายโน้นคงมาอีกแล้ว.”

ดรรชนีมนตรียมพดางกล่าวว่ “ท้าว!

นี้ไม่ใช่เหตุแห่งความกินแหนง, เพราะทูลทรรคิน (แรงแ) ^๕นี้เปนมหาศัย. แต่ข้อนี้^๕แต่ เปนสถิติของ เหล่าผู้โง่เขลา, บางคราวไม่มีความกินแหนงใน ศัตรเดย, แต่บางคราวมีความกินแหนงไปเสียทั่ว ทุกสถาน. เช่น—

๓๐๖ หงส์ซึ่งเปรี้ยว แดงหายอดบัว (เปน อาหาร) ในเวดาคำคินณส์ระซึ่งมีเงา แห่ง ดวงดาว ฉาย ลงมา มากก็ เข้าใจผิด (ว่าบัว) ไปชนะหนึ่ง, ครั้นถึงเวดากกลางวัน (แม้จะเห็นได้ถนัด) ก็ไม่ จิกกินบัวขาว แหนงไปว่าเป็นดวงดาว; โดกซึ่งหวั่นหวาดด้วยถูกहतอก แม้ใน ความจริงแท้ๆ ก็ยังเห็นเป็นอันตราย.

๓๐๗ เมื่อมีใจถูกทฤษทำให้เสีย ย่อมไม่มีความไวใจแม้ในสาธุชน; เด็ก, ถูกข้าว

ปายต์ (ข้าวต้มกระคนกับนมและน้ำตาล)
ตวก, แม้นมชั้น (ที่เย็นอยู่แล้ว) จะ
กิน ก็ยังเป่าอีก.

เพราะฉะนั้น เทวะ! ควรจัดหาให้พร้อมตาม
ตำรา ซึ่งเครื่องรตนและอื่นๆ เตรียมไว้เพื่อ
ประทานเปรมเกียรติยศแก่เขา (แรง)” เมื่อจัด
การตามนี้แล้ว, แร้งมนตรี อันจักรพรากรับรอง
ด้วยความสุภาพ ออกจากประตูบ้อม ไปเฝ้า
พระราช, และนั่งตงณที่ซึ่งจัดเตรียมไว้ให้.
จักรพรากได้พูดขึ้นว่า “ข้าแต่ท่านมหาราชา!
บรรดาสิ่งทั้งปวงที่เป็นของท่าน, ท่านจงเฉพ
ความสำราญในราชอาณาจักรนี้ตามปรารถนา.”

ราชหงส์ก็ดำวว่า “ขอให้เป็นอย่างนั้น.”

ทูลทรรคินตอบว่า “ก็เช่นนั้น. แต่บัดนี้
การพูดเน้น นาน มาก ออกไปหาประโยชน์ มิได้.

เพราะ—

๓๐๘ พึงยึดใจคนโง่ ด้วยสินทรัพย์, คนกระ-
ด้าง ด้วยอวิชชดึกกรรม, คนโง่ ด้วย
ตามใจ, บัณฑิต ด้วยความตามเป็น
จริง.

๓๐๙ พึงปราบเพื่อน ด้วยความดี, ญาติ ด้วย
การเชื่อ^๕เพื่อ, ศัตรู^๕แะฆ่า ด้วยรางวัล
แะเกียรติยศ, คนอื่นๆ ด้วยการเคารพ.
เพราะฉะนั้น บัณฑิต^๕ได้ทำต้นชิ (ความสงบ)
แล้ว จะกลับใจไป. พญาจักรวรรณมีอำนาจ
ใหญ่.”

จักรพรรปกกล่าวว่ “ควรจะแสดงวิธีทำต้นชิ
(ความสงบ) ให้ทราบ.”

ราชหงส์ได้เริ่มว่ “ต้นชิ (ความสงบ) ทั้ง
หลาย มีกัประการ?”

เร่งตอบว่า “ข้าพระเจ้าจะแสดง. เชิญ
 ดับ—

๑๑๐ พระนฤบดีถูก (ราชศัตรู) ผู้มีกำลังกว่า
 รุกราน ตกอยู่ในที่คับขัน, อันผู้อื่นไม่
 พึงช่วยได้แล้ว, ก็พึงปรารถนาขอทำ
 ดนธิ (ความสงบ) หน่วงเวลาไว้ก่อน.

๑๑๑ (ดนธิ มีชื่อคือ) ๑ กปาด, ๒ อุปหาร,
 ๓ ดันตาน, ๔ ดังคตะ, ๕ อุปันยาต,
 ๖ ประคัการ, ๗ ดังโยค, ๘ ปุรุษาน-
 ตระ,—

๑๑๒ ๙ อทฤษฏนระ, ๑๐ อาทิสฏ, ๑๑ อาคมา-
 ทิสฏะ, ๑๒ อุปัครหะ, ๑๓ ปริกัรย,
 ๑๔ อุจนิหะ, ๑๕ ปรรุษณะ,—

๑๑๓ ๑๖ แดงดนธิชื่อตักกันโรปนอย, บัณทิตได้
 แดงดนธิ ๑๖ ประการนี้; ผู้ชำนาญการ

ทำความสงบ ได้ก่ถาวรธนธิ ๑๖ อย่าง
ดังนี้.

- ๑๑๔ ๑ กปาทธนธิ พึงทราบว่าเป็นการสงบ
เต็มอกกันทั้งสองฝ่าย; ๒ ธนธิใด มีได้
เพราะการให้, ท่านเรียกธนธินี้ว่า
อุปหาร.
- ๑๑๕ ๓ ถันตานธนธิ พึงทราบว่ามี การให้ชิตา
เป็นเบื้องต้น; ๔ ดังคตธนธิ คือความมี
ไมตรีกับสาธุชนเป็นเบื้องต้น.
- ๑๑๖ ดังคตธนธิ มีความยั่งยืนตราบอายุ มี
ประโยชน์ที่ประสงค์เท่าๆ กัน, ในคราว
เจริญก็ดี ในคราววิบัติก็ดี มีได้แตก
กันด้วยเหตุต่างๆ.
- ๑๑๗ ดังคตธนธิอย่างเดียวกันนี้ มีคุณลักษณะ
อย่างทองคำ เพราะเป็นวิธอันสูงสุด,

ฉะนั้น คนอื่น ๆ ผู้ชำนาญในดัชนี จึง
เรียกว่า กาญจนะ.

๑๑๘ ๕ ดัชนีใด ทำสำเร็จด้วยการถ้วนคนคือ
ทรัพย์สิน, ผู้ชำนาญการลงทุน เรียกดัชนี
ชนิดนี้ว่า อุบันยาต (การลงทุน).

๑๑๘ ๖ ดัชนีใด กระทำดังนี้ คือ 'เดิมเราทำ
คุณแก่เขาไว้, เขาจะต้องตอบแทนเรา
บ้าง' ท่านเรียกว่า ประคัการ (การ
ตอบแทน).

๑๒๐ ราช่วยเขา, เขาก็จะต้องช่วยเรา' ดังนี้
ก็เรียกว่าประคัการ เหมือนพระรามและ
ศุกรีพระนั้น.

๑๒๑ ๗ บุคคล ถึงการตั้งหน้าทำโดยชอบเพื่อ
ประโยชน์เดียวกัน ในดัชนีใด, ดัชนีนั้น
ท่านเรียกว่าสังโยค (การร่วม) มีการ

พร้อมใจกันเปนประมาณ

- ๑๒๒ ๘ 'ให้ให้ดำผู้ประมุขแห่งโยธา ของทั้งสองฝ่าย ยังดัชนีให้สำเร็จเพื่อประโยชน์เรา' ความตกลงกันอย่างนี้ ทำในดัชนีใด, ท่านเรียกดัชนีนั้นว่า ปุรุชานตระ (ความสงบของผู้คน).
- ๑๒๓ ๘ 'ผู้เท่านั้น จะทำความประสงค์ของข้าให้สำเร็จพร้อม' ศัตรูขอทำสัตญญาดังนี้ในดัชนีใด, ท่านเรียกดัชนีนั้นว่า อทฤษฏบุรุษ (ไม่มีคนกดาง).
- ๑๒๔ ๑๐ ทำความสงบ ดั้นศัตรูได้ โดยยกที่ดิน เอกเทศให้, ผู้ชำนาญการดัชนีเรียกว่า อาทฤษฏ (การแบ่งให้).
- ๑๒๕ ๑๑ ดัชนีสำเร็จด้วยแสนยานุภาพของตน ท่านเรียกว่า อาคมาทฤษฏ (การให้ตนเอง)

- ๑๒ สันนิษฐานซึ่งกระทำเพื่อรักษาชีวิตของตน
เมื่อยอมสละทุกสิ่ง (แก่ศัตรู) ไปแล้ว
ท่านเรียกว่า อุบัติครหะ (การขอเอา).
- ๑๒๖ ๑๓ สันนิษฐานด้วยแบ่งคลังสมบัติให้ส่วนหนึ่ง ครึ่ง
หนึ่ง หรือแม้ทั้งหมด (แก่ศัตรู) เพื่อ
รักษาดังที่ยังเหลืออยู่, ท่านเรียกว่า
ปริกริย (การถวายเป็น).
- ๑๒๗ ๑๔ สันนิษฐานเพราะยกภูมิประเทศอันอุดมที่สุดให้
ท่านเรียกว่า อุจฉินนะ (การตัดออก);
๑๕ สันนิษฐานด้วยสละบรรดาผลไม้ ซึ่งเกิดใน
ประเทศให้ ท่านเรียกว่า ปริภุชนะ
(การประดับผู้).
- ๑๒๘ ๑๖ ผู้ชำนาญการสันนิษฐาน เรียกสันนิษฐานเมื่อเก็บ
ผลไม้ ได้แล้วเอาขึ้นแบกมาพาไปให้ศัตรู
เห็นว่า สกัณโฆปนเญ (การแบกขึ้น).

๑๒๘ ฉันทิ (อีก) & ประการซึ่งควรทราบไว้ คือ
 ปรัดปโรปการ (การอุปการซึ่งกันและ
 กัน), ไมตรี (การเป็นมิตร), สัมพันธ
 (การเกี่ยวดอง), และอุปहार (การทำ
 ขวัญ).

๑๓๐ ฉันทิอุปहारเท่านั้น ที่ข้าพระเจ้าเห็นควร
 เมื่อยกอุปहारออกเสีย ก็สิ้นไมตรีกัน
 หหมด

๑๓๑ ขรรณาคัศฺตรุที่มั่งงำดังมากกว่า เมื่อไม่ได้
 อะไร, ก็ยังไม่ยกกดทับไป, เพราะฉะนั้น
 เมื่อเว้นอุปहारเสีย ฉันทิอย่างอื่นเป็น
 ไม่มี (สำหรับศัศฺตรุ) เลย."

ราชหงส์กล่าวว่ "ท่านผู้เจริญเปนมหาบัณฑิต. เพราะฉะนั้น ในวาระนี้ ควรให้ฝ่ายเราจัดทำ
 ประการไร ขอท่านชี้แจงด้วย."

ทูลทรรคินตอบว่า "อา! ทำไมตรีดังนี้?"

๑๓๒ แท้จริง ใครเล่าจะพึงประพฤติกการให้ผิด
 คดองธรรมเพื่อร่างกาย ซึ่งไม่วินัย
 พรั่งนี้ จะถึงความวินาศด้วยความทุกข์
 เจ็บไข้.

๑๓๓ แท้จริง ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็เหมือน
 ความสั้นไหวของ (เงา) ดวงจันทร์ใน
 น้ำ; เมื่อทราบว่ชีวิตมีลักษณะดังนี้,
 บุคคลพึงประพฤติกถยานธรรมเป็นนิตย์.

๑๓๔ เมื่อเห็นแจ้งดังว่สัตว์ตายได้พัตนเหมือน
 พะยับแดด, บุคคลพึงสมาคมกับสาธุชน
 เพื่อธรรมะและความสุข.

เพราะฉะนั้น ตามความเห็นข้าพระเจ้า ควร
 กระทำอย่างนั้นเทียว.

๑๓๕ หากเอาอศวกเมฆซึ่งทำไต่คงพันครั้ง กับ
 ความดีศย์ มาชนตราขซึ่ง, ความดีศย์

ย่อมมีน้ำหนัก มากกว่าอัครเมฆตงพนัน
โดยแท้.

เพราะฉะนั้น ขอให้พระภูบาลทั้งสอง จง
เจริญธนธิซึ่งเรียกว่า ‘กาญจน’ เมื่อทำกิจอัน
ประเสริฐกตัญญูคือสัตย์กันแล้ว.”

ธรรวชิร (จักรพราภ) กล่าวว่า “ตกลง
ตามนั้น.” ครั้นแล้ว ทูรทรรคินผู้มนตร์ก็ได้รับ
เกียรติยศโดยได้เสื้อผ้าและสิ่งของต่างๆเป็นรางวัล.
เพราะฉะนั้น ทูรทรรคินมีความยินดีและพอ
ใจ พาจักรพราภไปหาพญามยุรชาติ. ณที่นั้น
พญาจิตรวรรณ โดยความแนะนำของแ้วมหา
มนตรี ได้กระทำปฏิสันถารกับธรรวชิร (จักร
พราภ) ด้วยประทานเกียรติยศและรางวัล. ครั้น
กระทำธนธิ (ความสงบ) อย่างนั้นแล้ว, ธรร-
วชิรก็กลับไปสำนักราชหงส์.

ทูลทรรคินพูดว่า “ เทวะ ! การที่เรามุ่งหมายไว้ก็เพนลิตผล. ควรเราจะกลับไปวินัยบรรพ-
พคณเรณบคณ.”

ครันทัพพญาณกยงกตบ ไปถึงณ ของคนแล้ว,
ก็ตบผลตามใจปรารณา (เบิกบานตำราญใจ).

* * * * *

วิษณุศรมันนถ่าว (แก่พระกุมาร) ว่า “ ดั่ง
ไร้อีก ที่ข้าพระเจ้าจักแต่ดง? โปรดแจ้งให้
ทราบ.”

พระกุมารตอบว่า “ ข้าแต่ท่านอารย ! ด้วย
ความกรุณาแห่งท่าน พวกข้าพเจ้าได้เรียนรูวิช-
ชาปกครองราชย์ทุกประการแล้ว. เพราะฉะนั้น
พวกข้าพเจ้าจึงบันเทิงใจ.”

วิษณุศรมันนเถริมว่า:— ผิกกระนั้นไซว์, ควร
เพิ่มข้อนเข้าด้วย—

๑๓๖ ขอต้นนิสุขจงมีเต็มอแต่บรรดาพระวิชัยมहि
 ชาติ, ขอตำราขุนจงผ่านพ้นไถ่จากอุ-
 บัฏทกษณัฏทราย, ขอเกียรติคุณของผู้
 ประกอบความดีทั้งหลายจงทั่ว ชนคตอด
 จิรกาล, ขอนี้คิธรรวโรบายซึ่งเป้นดั่ง
 นาง วาร วิดา นัถิ จง สถิต ต้นนิท แบน พระ
 ราชอุระ, จุมพิณโอรุของเหต่าอมาคย
 มนตรี, ขอมโหดสวกรรมพิธิร่าเริง
 บันเทิงหญัตยงมีอยู่ทุกทิวาวารเทอญ.
 กถาสงเคราะห์ที่สี่ ชื่อต้นนิ ความสงบ
 ในทโคปเทศซึ่งบันทึกตวิษณศรมัน
 รวบรวม ดึงน.
 ทโคปเทศพะเค็จโดยประสงค.

